

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Årsskrift 2013

Dalum-Hjallese
Lokalhistoriske Forening

Redaktion:

Frans Bay, Lars Hagensen, Gunnar Namø,
Inger Poulsen, Jytte Raun og Lise Søndergaard

Layout og opsætning:

Anne Olsen, Grafisk skolepraktik, Syddansk Erhvervsskole

Tryk: **Grafisk**

Hvidkærvej 44 – 5250 Odense SV

Oplag: 350

ISBN nr: 978-87-996834-0-6

Forside:

Skræddermester Alfred Hansen foran indgangen til skrædderværkstedet i ejendommen, Odensevej 41. Alfred Hansen overtog værkstedet efter sin far skræddermester H. L. Hansen, hvis skilt kan ses over døren.

(Foto: Egon Aarenstrup).

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Årsskrift 2013

Indholdsfortegnelse

»Hver gang et menneske dør forsvinder en verden uden lige«	9
Skrædderen fra Hjallesø	10
Fra Ungdommens Hus til Tingløkkehuset	15
Oplevelser som teknisk ekspert i Tyrkiet for De Forenede Papirfabrikker	22
Tasso Jernstøberi, Hjallesøgade 60	26
Et orgeleventyr	34
Missionshuset SYKAR på Stenløsevej 114 i Hjallesø	43
Søndagsskolen i SYKAR	46
Barndoms minder fra Lindevej i 1950'erne	49
Livet på arkivet	57

»Hver gang et menneske dør så forsvinder en verden uden lige ...«

Hver gang et menneske dør så forsvinder der en verden uden lige og så aldrig mer når mennesket er væk er biblioteket tomt historier som ingen aner mere om (Lars Lillholt i Hvert menneske jeg ved ¹)

I Dalum og Hjallese har vi et lokalhistorisk arkiv, der ikke er tomt for historier, men rummer et væld af værdifulde arkivalier om livet i Dalum og Hjallese. På arkivet på Dalumvej 95C kan man træffe en række aktive og dygtige medarbejdere, der sammen med arkivleder Jytte Raun gerne stiller sig til rådighed, hvis man har spørgsmål eller bare er interesseret i det sted, hvor man bor. Siden 2007 har arkivet haft en støtteforening i Dalum-Hjallese Lokalhistorisk Forening, som i skrivende stund tæller 274 medlemmer. Foreningens væsentligste opgave er at udbrede kendskabet til arkivet og til den lokale historie, det sidste sker hovedsageligt gennem årlige foredragsarrangementer og gennem et årsskrift.

I 2013 har arkivet igangsat en kampagne, der opfordrer folk til at nedskrive erindringer om deres arbejdsliv. Medens mange skriver barndoms- og ungdomserindringer, så er erindringer fra arbejdslivet ofte en mangelvare. Forhåbentlig vil nogle af årsskriftets læsere også følge opfordringen. I nærværende årsskrift viser redaktionsmedlem Gunnar Namø, som netop er fyldt 90, vejen og fortæller muntert om sin tid som tilsynsførende for et af Papirfabrikkens projekter i Tyrkiet. Redaktionen gør sig hvert år umage for at dække Dalum og Hjallese, både i ældre og nyere tid. I år kan man således læse om et aktivt og levende kulturhus midt i Dalum, om det største musikinstrument i området, om det nu nedlagte Tasso Jernstøberi i Hjallese, om en cyklende skrædder, barndoms- og ungdomserindringer fra Lindevej og historien om et hus i Hjallese, der i mange år hed det samme som en brønd i Mellemøsten. De fleste artikler er skrevet af redaktionens egne medlemmer, men enkelte andre har igen i år bidraget. Det er dog redaktionens håb, at den fremover i højere grad kan virke som redaktion og mindre som bidragyder. Så fat gerne pennen og kom med en artikel, redaktionen hjælper gerne.

At udgive et årsskrift, som gerne skal have kvalitet og finde en varig plads i boghylden, koster. En stor tak til de annoncører, som med deres annoncer medvirker til at årsskriftet stadig kan udkomme og som med en annonce sætter et helt konkret vidnesbyrd om, at de i 2013 udgjorde en del af livet i Dalum og Hjallese.

Tak til Syddansk Erhvervsskole, hvis praktik for Mediegrafiker-uddannelse, endnu en gang har sørget for den fornemme layout. Selve trykningen af årsskriftet har EP Grafisk stået for. God læselyst!

Lars Hagensen

Formand for Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

¹ Albummet Gloria, 2001

Skrædderen fra Hjallese

Af Lars Hagensen

Spidsbukser og skødefrakke

To cyklister har ud over min egen farmor, der dagligt cyklede adskillige kilometer, indtil dagen før hun døde som 85-årig, afsat klare erindringsbilleder i min hukommelse. Det ene er den gamle og meget milde biskop Jacobsen, der i min gymnasietid i Viborg sidst i 1970'erne kunne ses trampe i meget langsomt tempo på sin cykel op ad de stejle veje i byen. Forfatteren Peter Seeberg¹, der i de samme år gik rundt i Viborg, har i øvrigt et sted fint skildret samme biskop på cykel.

Det andet erindringsbillede knytter sig imidlertid her til Dalum, og det deler jeg formentlig stadigvæk med mange andre. Det er af den gamle skrædder Alfred Hansen fra Hjallese, der i mange år tidligt søndag morgen sås cyklende, let fremadbøjet og ikklædt sine karakteristiske spidsbukser model anno dazumal, en sort skødefrakke og blød engelsk hat, på en absolut ældre model af en mørk damecykel.

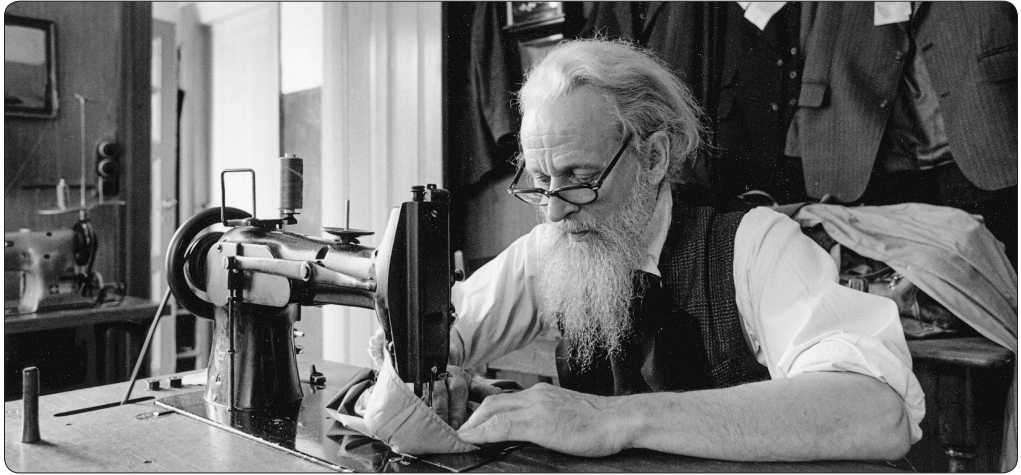
To generationer på Odensevej 41

Alfred Hansen boede i det hvidmalede hus på Odensevej 41 og virkede hele sit liv som skrædder i Hjallese. Her blev han født den 27. juli 1923 og voksede op i en søskendeflok på syv, hvoraf tre blev skræd-

dere ligesom deres far, H.L. Hansen. Alfreds far, skræddermester Hans Laurits Hansen, stammede fra Dalum, hvor han var kommet til verden i 1880. Hans far igen var husmand, så Hans Laurits gik i den forstand sine egne veje, da han som 25-årig i 1905 nedsatte sig som skrædder. I 1912 flyttede H.L. Hansen sammen med hustruen Anna Kathrine, som var fra Fraugde, til huset på Odensevej 41. De var i 1910 blevet gift i Anna Kathrines barndomskirke i Fraugde. Huset på Odensevej, som blev bygget omkring 1890, findes stadigvæk, om end det efter Alfred Hansens død har gennemgået en større forandring under de nye ejere. I følge Alfred Hansen selv så han dagens lys i et værelse på 1. salen med vindue ud mod Odensevej, men det fremgår dog ikke helt klart af kilderne, hvorvidt familien i de første år beboede mere end stueetagen. Alfred Hansen var sit beskedne væsen til trods en velkendt profil i bybilledet, som der blev lagt mærke til. Der blev således gennem årene lavet flere interviews og fotoreportager med ham. I et interview i Dalum-Hjallese Avis i 1995 fortalte han om Hjallese: »Dengang [altså i 1920'erne] var Hjallese en landsby, og jeg var med til at høste dér, hvor butikstorvet ved Jacob Hansens Vej i dag ligger. Vi hentede brænde i skoven, og dengang var der flere skræddere i Hjallese². Far havde også manufakturvarer, kasketter

¹ Peter Seeberg: Min vej til byen i bogen Her i byen, Komplot 1974, s. 187.

² Det har ikke umiddelbart været muligt at finde ud af, hvor mange skræddere der på dette tidspunkt var i Dalum-Hjallese. Men i Odense Telefonbog for 1938-39 er der noteret 3 skræddere på Faaborgvej, 1 på Odensevej og 1 på Fruens Bøge Allé. I telefonbogen for 1954 er der stadigvæk 3 på Faaborgvej og skrædder Hansen på Odensevej, men nu 1 på Dalumvej og 1 på Kristiansdals Allé. Endvidere må vi regne med, at der har eksisteret en lang række mere eller mindre private systuer.

(Foto: Jørgen Jensen, Lindelse)

og undertøj. Egentlig ville jeg have været snedker, men jeg kom i skrædderlærer hos far i 1938. Mange skræddere gik ned, dengang momsens kom, men ikke far»³

Habitter, plusfours og en glemt præstekjole

Til Fyens Stiftstidende fortalte Alfred Hansen i 1999 i en stort opsat billedartikel, at han havde været skrædder siden konfirmationen i 1938. Alfreds far, H.L. Hansen, som han senere overtog forretningen efter, blev i øvrigt en ældre mand. Han døde i hjemmet på Odensevej i 1969, 88 gammel og blev begravet på Dalum Kirkegård. Nogle år forinden i 1963 var Alfreds mor død. Siden boede Alfred Hansen i mange år sammen med en søster.

Intervieweren blev inviteret indenfor og kunne berette for avisens læsere, at der ingen moderniseringer havde fundet sted, siden Alfred Hansen overtog for-

retningen, der sås kun en enkel »japansk højteknologisk industrimaskine«, vel at mærke fra 1950'erne! I alle årene lod han også det oprindelige skilt blive siddende over døren til forretningen, som man via en høj trappe med 6 trin trådte ind i. »H.L. Hansens Skrædderforretning« stod der. Skiltet hang der således stadig, da jeg selv en dag i 2001 fik lov til at besøge skrædder Hansen. Som resten af huset var forretningen ganske spartansk møbleret, mest iøjnefaldende var en gammel forretningsdisk af træ, fint ornamenteret i stilen fra begyndelsen af det 20. århundrede, et mandsstort spejl på væggen og bag disken brune papkasser med diverse på hylderne. På bøjler hang frakker og bukser, som Alfred Hansen havde syet eller repareret, eftersom han stadigvæk i 2001 tog imod bestillinger fra kunder. Ganske vist havde han tilbage i 1990 sat et skilt diskret op i forretningsvinduet. »Ophørt« stod der på det, men Alfred

³ Interview med Hanne Kaarsted. Formentlig er der tale om en erindringsforskydning hos Alfred Hansen, da momsens først blev indført 1 år før den gamle skrædder H.L. Hansen døde. Derimod havde omsen eksisteret siden 1962. Omsen var en omsætningsafgift, der alene blev opkrævet i detalledet. I 1967 afløstes omsen af momsens (en forkortelse for meromsætningsafgift), sådan som den kendes i dag.

Hansen gik aldrig rigtig på pension. I det ene hjørne af forretningen hang der en gammel præstekjole med knapper, hvis ejer aldrig havde afhentet den.

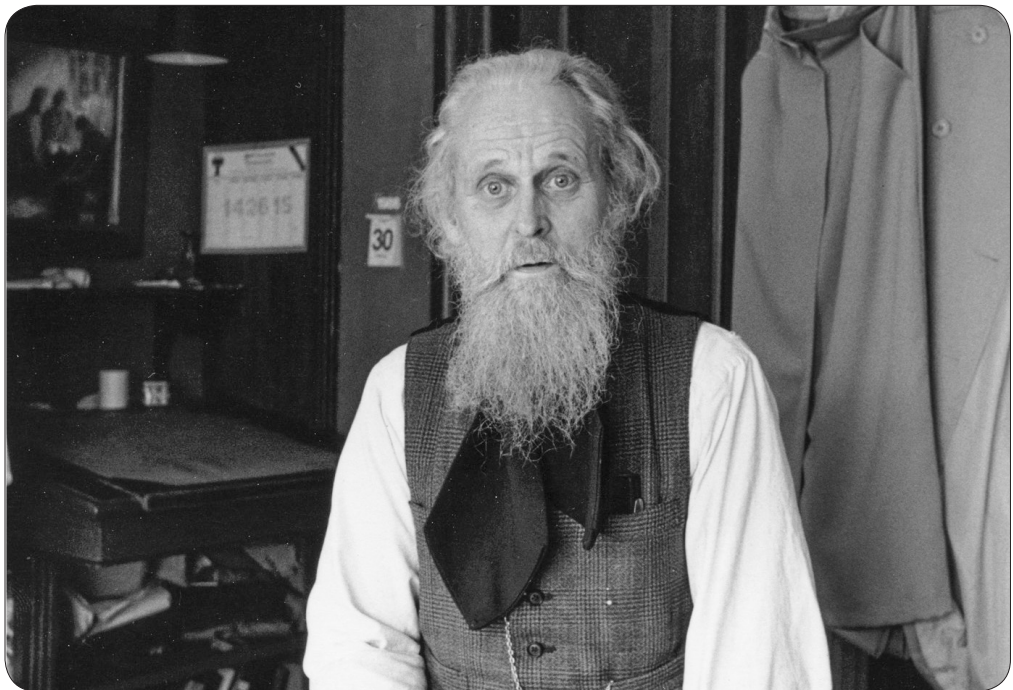
»Dem, der var noget ved musikken«

Inde bag ved forretningen lå skrædderens arbejdsværelse. I 2012 fik Lokalthistorisk Arkiv indleveret en lille fornem billedbog, hvori Egon Aarenstrup fra Lindved har samlet en suite af de fotos, som han i årene 1990-91 tog af Alfred Hansen⁵. I bogen ses skrædderen dels i forretningslokalet, sådan som man kunne møde ham, dels i arbejde siddende på bordet i baglokalet i den klassiske skrædderstilling. På et andet billede ser man ham stående ved en gammel træde-symaskine model Pfaff.

På arbejdsbordet står et gammelt tungt elektrisk pressejern med stofledning, og bagerst i lokalet ses den høje kakkellov af metal, som varmede huset op. I dette arbejdsværelse syede far og siden søn et utal af habitter, plusfours, jakker og frakker. Til de fynske godsejersønner og elever på Dalum Landbrugsskole syede Alfred Hansen f.eks. spidsbukser som dem, han selv nu havde på. Det havde han ikke dengang, for den slags var mest til dem, der var »noget ved musikken«, som han udtrykte det. Men nu (i 1999) havde han fundet ud af, at spidsbukser »var gode at cykle i«.

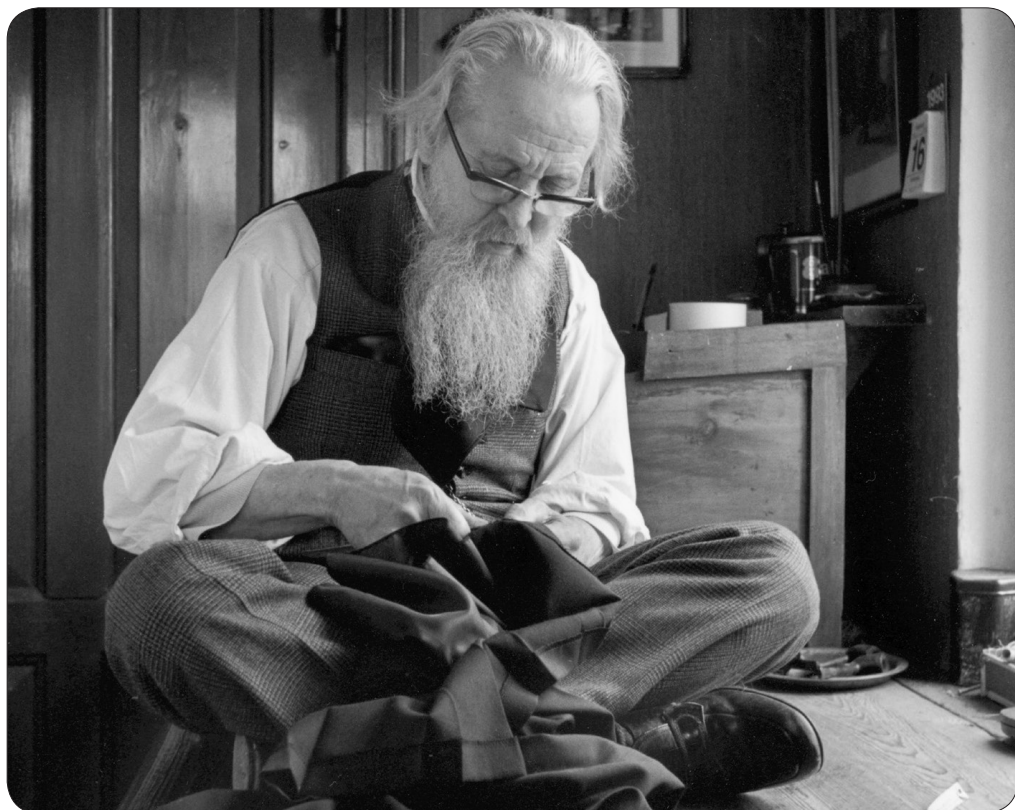
Kirken og bageren

Da jeg i 2001 besøgte Alfred Hansen, ville han gerne vise mig det værelse oven

(Foto: Jørgen Jensen, Lindelse)

⁵Egon Aarenstrup: Skræddermester Alfred Hansen, reg.nr. A111, J. nr. 2012/39.

(Foto: Jørgen Jensen, Lindelse)

på forretningen, hvor han efter eget ud-sagn var blevet født i 1923. Heroppe, ved et stort bord, sad han nemlig ofte, når han ikke arbejdede. På bordet lå en gammel og meget stor billedbibel opslået. Den læste han gerne i, fortalte han, og det havde han gjort lige fra sine unge dage. Men det var ikke kun derfor, han holdt af at sidde her. For herfra kunne han gennem vinduet følge med i livet ude på Odensevej. Da jeg var ung, fortalte han og kiggede skælmisk over brillerne, kunne jeg sidde her og se de søde piger, når de gik forbi.

Søndag morgen tog han uanset vejret cyklen frem og cyklede fra Hjallesø Plejecenter til morgengudstjenesten i Dalum Kirke kl. 8.30, altid ulasteligt klædt i spidsbukser,

blanke spidse laksko, vest med lommeuret i en kæde, en dobbeltknappet jakke og blød hat. Efter gudstjenesten var det næsten sikkert, at Alfred Hansen cyklede op til bageren på hjørnet af Skovalleen og Dalumvej efter brød, hvorefter han besøgte en søster, som boede i Dalum.

Den sidste tid af sit liv måtte Alfred Hansen af helbredsgrunde flytte til en lejlighed på Hjallesø Plejecenter. Her døde han i begyndelsen af 2005 og blev bisat fra Hjallesø Kirke med gravsted på Dalum Kirkegård.

Lars Hagensen er præst ved Dalum Kirke og formand for Dalum-Hjallesø Lokalhistoriske Forening.

Kvickly Dalum
Dalumcentret . 5250 Odense SV

Stofa:
TV • BREDBÅND • TELEFONI

Totalentrepriser

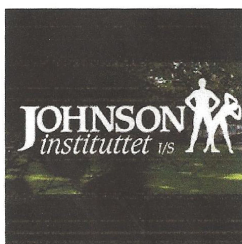
Vi tilbyder alle former for ombygnings-, re-
noverings- og vedligeholdelsesarbejder.
Samt anlæg og pleje af grønne arealer samt
glatførebekæmpelse.

Vi har døgnservice.

Kontakt os for et godt tilbud.

TØJSBO BYG

Skovalleen 30 - 5250 Odense SV
tlf. 65 96 87 60 www.tøjsbo.dk

Johnson Institutttet I/S
Sejerskovvej 15
5260 Odense S
66 13 99 88
johnson-institutttet.dk

DALUM

Blæk & Hobby

Faaborgvej 37A

www.dalumblæk-hobby.dk

Fra Ungdommens Hus til Tingløkkehuset – et kulturhus i Dalum

Af Helge Jørgensen

Tankerne om et Ungdommens Hus opstod

Lige før krigen brød ud i 1940 var der nogen DSU'ere, som havde deres aktiviteter i forsamlingshuset på Solbakken, men det beslaglagde tyskerne, og så var DSU'erne husvilde. På Zachariasvej blev der bygget en barak under krigen, hvor der skulle bo nogle unge arbejdsløse københavnere, som var sendt ud til nogle arbejdsopgaver f.eks. gravning af drænsrender, men da det stoppede, blev der ledige lokaler, hvor DSU lejede sig ind. Men ret hurtigt blev barakken flyttet, så var de igen husvilde, men der var 2 meget aktive iblandt de unge: Svend Johansen og Børge Lundtoft, så i 1945, da krigen var slut, gik de til Dalum Sogneråd og spurgte, om de kunne leje en byggegrund.

*Tingløkkehuset i 2013.
(Inger Poulsen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

Der blev givet tilsagn om en grund på Tingløkkevej – en koteletgrund ned til Sorgenfri Bækken. Men nu skulle der skaffes nogle midler for at kunne bygge »Ungdommens Hus«. Der skulle skaffes penge til materialer. Arbejdskraften ville man selv lægge til. Dengang fik man ikke bare lige et hus foræret.

Lodseddelsalget

Bestyrelsen besluttede at søge om tilladelse til salg af 10.000 lodsedler á 1 kr. Politiet i Odense Herred kunne kun give tilladelse til salg af 3.000 lodsedler. Men det ville bestyrelsen ikke acceptere, så der var ikke langt fra tanke til handling. Svend Johansen og Børge Lundtoft rejste derfor omgående til København, hvor de fik foretræde og fremlagde deres synspunkter og klagede deres nød for justitsminister Buch Jensen. Denne resolute handling gav omgående resultat, for man fik den nødvendige tilladelse til at sælge 10.000 lodsedler á 1 kr.

Lotteriets eneste gevinst var en brugt motorcykel af mærket Nimbus. Efter tidens forhold en imponerende flot gevinst, da rationering og mangel på næsten alt betød, at det på den tid var umuligt at købe en ny motorcykel. Så nu gik man i gang med at sælge lodsedler, og alle blev solgt, og lodtrækningen blev foretaget af den stedlige politiassistent. Men motorcyklen blev aldrig afhentet, så det var en god forretning. Så kom politiet ind i billedet og krævede gevinsten udleveret som hittegods, men det ville de unge

*Sådan begyndte det. Ungdommens Hus blev opført i perioden 1947-49.
(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

DSU'ere ikke finde sig i, så de sendte sagen i landsretten. Politiet blev efter afgørelsen pålagt at frigive motorcyklen. På et møde 1. marts forelå godkendelse af lotteriet og tilladelse til at sælge Nimbus motorcyklen. Til rest fra lodseddelsalget og salg af gevinst, når omkostninger var trukket fra, havde bestyrelsen nu et beløb på 10.500 kr., så nu var der et økonomisk grundlag at starte på.

Huset blev en realitet

Fra kommunen forelå der også tilsagn om at leje grunden Tingløkkevej 25, hvor der i forvejen lå en beskyttelsesbunker til en årlig leje på 25 kr.

I Lemvig kunne der købes en tyskerbarak nr. 36. Ansøgning blev sendt, og det blev til, at barakken kunne købes for 7.000 kr. hvis vi selv tog den ned og fjernede den.

Den 29. maj 1948 rejste 4 medlemmer af DSU's bestyrelse til Lemvig. Det var et næsten umenneskeligt arbejde for 4 mand at skulle nedtage 230m² træbygning på en week-end og samtidig ikke måtte ødelægge materialerne, der jo skulle genbruges. Så skulle der søges om byggetilladelse. Der var jo stadig rationering på

materialer, så fra materialebevillingsnævnet blev der givet tilsagn om nødvendig cement til støbning af sokkel og kun 3,6 kg søm. Så alle gamle søm blev rettet og brugt igen. Mange frivillige hænder og arbejdstimer blev lagt i det store arbejde med at få de nedlagte materialer stillet sammen til et hus. Det var ikke alt træ, der kunne genbruges, så der blev et hus på 160m², og den 2. oktober 1948 blev der holdt rejsegilde på en bygning med en stor og en lille sal, køkken, ganggarderobe og 2 toiletter.

Indvielse

På bestyrelsesmødet den 27. april 1949 blev det meddelt, at huset kunne lejes ud til frk. Verona Hansen til brug for en børnehave. Man satsede på at få huset færdigt, så lejemålet kunne begynde 1. juni. Således blev det den første børnehave i Dalum Kommune.

På samme møde den 27. april blev det besluttet at holde den officielle indvielse den 24. september 1949, og der blev bevilget 100 kr. til underholdning.

Indvielsen blev en festdag uden lige, som startede om eftermiddagen med mange indbudte gæster, som på forskellig

*Den første børnehave i Dalum var privat og havde til huse i Tingløkkehuset.
(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

vis havde støttet opførelsen af huset. Der indløb telegrammer, blomster og gaver. Om aftenen var der underholdning og dans til ud på de små timer.

Frivillige opførte scene

I 1950 blev der udarbejdet statutter for

huset og vedtægter for fonden »Ungdommens Hus«. De blev vedtaget på mødet 25. oktober samme år.

Det var nu et hus, hvor mindst 30 frivillige havde gjort en indsats. Der rejste sig snart ønsker om at få opført en scene. Bestyrelsen vedtog efter en del debat at

*Ungdommens Hus på indvielsesdagen d. 24. september 1949.
(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

*I december 1951 blev dilettantstykket »På Egelykke« opført i Tingløkkehuset.
(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

gå i gang med arbejdet. Der var mange frivillige, som stillede sig til rådighed, og i slutningen af året 1951 indviedes en scene med opførelse af dilettantstykket »På Egeløkke«. Det blev en stor succes.

Mange teaterstykker, revyer og sketches er gået over scenen til stor glæde for både tilskuere og aktører. Men hvis kakkellovnen var tændt for sent, var det en kold forestilling!

Istandsættelse og udbygning

Svend Johansen var formand til 1953. Som tiden gik trængte huset efterhånden til en grundig istandsættelse, og den 18. september 1961 meddelte formanden Valdemar Jørgensen, at Dalum Kommune havde bevilget et rentefrit lån på 25.000 kr. med afdrag over 25 år. Det skulle bruges til udbygning af huset med nye toiletter, garderobe og modernisering af

*Den 10. oktober 2003 blev Tingløkkehuset genindviet efter ombygning.
(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

En beskyttelsesbunker fra krigens tid blev fjernet på 4 dage i juli 2011.

(Foto: Helge Jørgensen, Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

køkken, og i 1962 blev der også indlagt fjernvarme.

Samtidig gik bestyrelsen i forhandling med kommunen om at købe grunden. Under hensyn til husets almennyttige formål og klausulen om beskyttelsesbunkers lykkedes det at erhverve grunden for en pris af 2,50 kr. pr. m², som blev betalt kontant.

Huset skiftede navn til Tingløkkehuset

På bestyrelsesmødet den 20. oktober 1962 blev det vedtaget, at huset Ungdommens Hus skulle have navneforandring og fremover hedde Tingløkkehuset. Ud til Dalumvej lå et gammelt hus, som hed Tingløkkehuset, men det var blevet revet ned, fordi der blev bygget en biograf, så det navn snuppede bestyrelsen, men fonden hedder stadig »Ungdommens Hus« .

Fortsatte forbedringer af huset

I 1964 rettedes på ny henvendelse til Dalum Kommune om et rentefrit lån til videreførelse af ombygning. Den 5. juni meddelte kommunen, at der kunne

lånes 30.000 kr. på samme betingelser som tidligere. Det gav nu mulighed for at udskifte trævæggene med murværk. Der blev taget en side ud ad gangen ved at afstive taget. Derefter fjernedes ydervæggen af træ, som var skrøbelig, og derefter blev der opmuret en dobbelt murstensydermur. Huset blev mere tiltalende, fik flere brugere, større indtægter og flere forbedringer. Formand var fra 1958 til 1977 Valdemar Jørgensen, som var nabo til huset.

Da gasforsyningen i Dalum blev nedlagt, skulle der igen investeres - nu i trefaset el og nye elkomfurer, vandvarmer og køkkengrej – anslået pris 22.000 kr. Der blev igen søgt om lån, og vi fik 10.000 kr.

Huset var nu i så god stand, at det mere og mere kunne lejes ud til sammenkomster. Ideen var at leje huset ud så billigt som muligt, men der skulle også være til vedligeholdelse og fornyelse.

Fra 1952 var der ansat fast vært, som stod for pasning og udlejning. Ester og Ingemar Hansen var værtspar fra 1963 til 1981. I 1987 var det gamle gulv så slidt, at det skulle fornyes. Der blev lagt isolering og nyt bøgetrægsgulv. Alle gamle lån var betalt, så der blev bevilget 30.000 kr. til gulv. Prisen var 50.000 kr.

Formænd for bestyrelsen:

1949 – 1953	Svend Johansen
1953 – 1955	Børge Lundtoft/ Ove Pedersen
1955 – 1958	Ejvind Nielsen
1958 – 1977	Valdemar Jørgensen
1977 – 1979	Ludvig Bent
1979 – 2012	Helge Jørgensen
2012 –	Preben Schaub

40 års jubilæet

Værtsparrret ved 40 års jubilæet i 1989 var Bente og Poul Jensen (fra 1981 til 1997).

Bestyrelsen ved 40 års jubilæet var:

Helge Jørgensen (formand fra 1979 til 2012)

Hans Møller Christensen

Alf Christensen

Kurt Mortensen

Knud Erik Rasmussen

Svend Johansen – revisor

Børge Lundtoft – revisor

Problemer blev løst

I 1995 blev der indsat helt nyt køkken. 1999 var et skæbneår. Klager fra naboer over støj ved privatfester betød målinger af Miljøkontrollen og herefter forbud mod at holde fester i huset.

Så kunne huset jo ikke eksistere, men redningen kom, fordi Dalum Dagpleje gerne ville leje huset alle hverdage, og der blev lavet et kompromis med miljøkontrollen om, at sammenkomster skulle slutte kl. 22. Så kom huset ind i en stabil økonomi igen.

aktiviteter

Undertegnede blev vært i huset i år 2000. På grund af dagplejen skulle der laves forbedringer, så det blev en ombygning i 2003 med helt ny toiletbygning, ventilation og nye lofter. Det blev fejret med dagplejebørn og andre, og alle blev underholdt af blæksprutten Palle Krabbe.

Der blev også lavet barnevognsgarage og barnevogns- og cykelskur. Nyt tag i 2006 og i 2011 blev en gammel garage revet ned, og der blev bygget 50m² – de 25m² til dagplejens legetøj og 25m² til maskiner og redskaber.

Huset er i brug alle dage: dagplejen alle hverdage, aftenmøder, weekendkom-sammen så som barnedåb, konfirmation, fødselsdage og én gang om måneden afholder Kristen Samfundet gudstjeneste. Der var mange frivillige i starten, og der er stadig frivillige, der støtter huset med arbejdsdage til f.eks. hækklipping, ma-ling, ja selv asfaltering af parkeringsplads.

Helge Jørgensen er tidligere tømrer og fhv. formand for Socialdemokratisk Vælgerforening i Dalum.

Fortsat et hus med mange

Besøg arkivet på Dalumvej 95 C, 1. sal

Åbent hver torsdag kl. 16.00 – 17.30

Vi letter byrden

Dalum-Hjallese Begravelse blev grundlagt i 1926 af snedkermester Henry Pedersen. I alle årene har forretningen ligget på Jernbane Allé. Siden 2001 har vi videreført traditionerne. Vi letter de praktiske byrder i forbindelse med begravelser og bisættelser i Dalum-Hjallese – med erfaring, indlevelse, et højt fagligt niveau og lokalt kendskab.

*Indlevelse, faglighed
– og en fair, gennemskuelig pris.*

Kim Bøilerehaug
Diplomuddannet
bedemand

**Bøilerehaug
begravelse**

afsked.dk

66 13 24 55

**Dalum-Hjallese
Jernbane Allé 1**

Oplevelser som teknisk ekspert i Tyrkiet for De Forenede Papirfabrikker

Af Gunnar Namø

Overnatning på Hilton

Allerførste gang jeg kom i forbindelse med De Forenede Papirfabrikkers datterprojekt VIKING i Aliaga, var jeg der med en ingeniør Bagge fra Næstved og vores egen overinstrumentmager Kaj Hansen. Hovedkontoret havde naturligvis bestilt overnatningshotel til os i Istanbul, så vi kunne nå morgenflyet til Izmir, men alle hoteller ved Bosperus var optaget af flådeofficerer, så vi endte på Hilton. Da vi noget brødebetyngede berettede dette til den danske direktør, grinede han og sagde: »I er ikke de første, og husk I er kommet til et land, hvor militæret altid har første ret«. Dette viste sig også senere fordi alt, hvad vi skulle bruge, skulle købes ved militæret i Izmir. Her viste det sig, at en mand ved navn Ahmet var uvurderlig.

Diplomatiske evner på prøve

I 1974 fik De Forenede Papirfabrikker meddelelser fra deres datterselskab i Tyrkiet om, at de nu var rodet ind i store tekniske problemer. De medsendte flere fotografier, hvoraf jeg med det samme kunne se, at det var Knold og Tot -agtigt.

Herhjemme vidste vi ikke meget om dette projekt, selv om det sikkert nok havde været omtalt i Papirposten¹ under opbygningen, men pludselig blev det meget nærværende, at VIKING havde meget store vedligeholdelses- og vandproblemer, som måtte prioriteres.

Jeg blev så sendt derned for at rede trådene ud. Nu er det jo vigtigt, at man

kan få folk til at gå 100% ind for sagen, så jeg sagde selvfølgelig ikke til dem, at deres forkludrede løsning var ubrugelig. De havde jo selv en tyrkertro på, at alt kunne lade sig gøre. Jeg brugte en dag på at så små frø og sagde, at det ville være en god ide, hvis bare etc. Så dagen efter kom der nogle og sagde, at nu havde de fundet ud af, at vi kunne gøre sådan og sådan. Det roste jeg, og så kom vi i gang. De fik blod på tanden og gik 100% ind for sagen, og jeg var da ligeglad med »æren«. Jeg skulle jo bare have det hele til at køre. De var meget samarbejdsvillige, men sommetider lidt hårdhændede. Engang en stor smed skulle skille en Mounthope vary-baw valse ad, brugte han et koben og var ved at vride det hele skævt. Så man måtte så sandelig have et øje på hver finger. Vi blev imidlertid de bedste venner.

Projektet VIKINGS danske bemanning

I alt var jeg dernede 3-4 gange. I starten havde der været en dansk direktør, der boede i en villa på fabrikkens grund samt en dansk værkfører, der havde en lejlighed. I begyndelsen havde der også været danske papirarbejdere fra Næstveds Maglemølle, da de var vant til at arbejde med en tilsvarende produktion, som VIKING skulle til at fremstille. Til sidst var der kun direktøren og værkføreren tilbage. På et vist tidspunkt var værkføreren hjemme på ferie, så jeg kunne låne hans lejlighed i stedet for at bo på et værelse, og så kunne min kone Gerda komme med. Det var

¹ Papirposten var De Forenede Papirfabrikkers personaleblad.

Gerda og Gunnar Namø – her underholder de med sang og musik ved et arrangement i forbindelse med Dalum Papirfabrik. (Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

den danske direktørfrue glad for. Hun boede jo lidt ensomt i villaen på fabrikkens grund. Det hele var hegnet ind, og der var en politivagt ved indkørslen.

Fremmede forhold

Gerda fik så lejlighed til at se Efesus og andre steder, da direktørfruen havde bil og chauffør til rådighed. Det var ikke godt, når damerne var alene. Engang var chaufføren blevet uden for museumsområdet i skyggen, medens damerne var gået alene indenfor. En person blev ved med at forfølge dem og tage på direktørfruen. Den danske direktør blev meget vred over, at de ikke havde taget chaufføren med som bodyguard. Gerda ville for sjov have syet et par rigtige tyrkerbukser. Dem syede en af landsbyens kvinder, mens alle de andre kvinder var mødt op for at se hende prøve. Det var lidt overvældende med alle de mange nysgerrige øjne, der ivrigt betragtede, hvad en dame fra Danmark havde på inderst.

Gerda som hundedomptør

Direktøren havde en dejlig schæferhund. Jeg havde truffet den flere gange, og Gerda blev også lynhurtigt accepteret, da vi selv

har haft hund i mange år, men tyrkerne var bange for hunde – især schæferhunde. Direktørfamilien fik maden bragt over fra fabrikkens køkken. På grund af varmen kunne folk ikke have medpakke med, så de fik mad på fabrikken. De arbejdede 12 timer. Når folkene fra køkkenet skulle aflevere maden til direktøren, hvis villa var indhegnet, havde de en pind med, som de så larmede med på hegnet, og så måtte direktørfruen selv gå ud efter maden.

Engang Gerda ville gå over til fruen, var der nogle tyrkere i gang med at male vinduer. Gerda bankede på døren et par gange, lukkede den så op og råbte »hallo, hallo!« Hundene kom farende, men Gerda greb dem i armene. Tyrkerne smed penslerne og styrtede uden for hegnet. Så nu fik Gerda stor respekt som hundedomptør.

Grunden til, at tyrkere ikke var gode venner med hunde, var, at de altid smed sten efter hundene eller sparkede til dem. Når vi gik en aftentur uden for fabrikken, var der fåre- og gedeflokke med hyrder. De havde hunde med, der kom farende mod os med blottede tænder. Vi havde fået at vide, at vi bare skulle bukke os ned efter en sten og lade som om, vi ville smide stenen efter dem, så trak de sig.

Der var en stor sø med klokkefrøer, så der gik vi gerne ned. Vi skulle bare hele tiden se efter slanger.

Vanskelig fremstilling af tændstikæskepapir

Den tyrkiske direktør havde på et møde lovet, at man kunne fremstille tændstikæske-papir i strimler uden at vide, at denne arbejdsgang var noget af det vanskeligste inden for papirproduktion. Det blev normalt udført på Heidelberg-specialmaskiner, fordi de smalle strimler stiller krav om at kunne adskilles i rulleprocessen.

Tyrkerne troede, at de selv kunne fremstille en almindelig rullemaskine uden regulering af omdrejningerne svarende til rullediameteren. Denne type oprulning var helt umulig, og jeg fortalte dem, at vi var nødt til at ændre hele proceduren, for at det kunne lade sig gøre. Jeg lavede tegninger af et nyt system med en pope-oprulning og en anden knivplacering. Disse tegninger brugte man så til at ændre konstruktionen og papirgangen. Da jeg vendte tilbage et par måneder senere, lykkedes det med hiv og sving at lave en lille produktion, som man kunne bruge som eksempel på, at det kunne lade sig gøre – i snegle fart. Økonomisk kunne det dog ikke hænge sammen, og man måtte anskaffe mere moderne maskiner, hvis det skulle fortsætte. Men først og fremmest var æren i behold.

Tolderne voldte problemer

Det var tit, at jeg havde små reservedele f.eks. til trucks med i bagagen, og hvis tolderne fandt dem, blev delene deponeret til undersøgelse i lufthavnen i Istan-

bul, medens jeg selv fortsatte til Izmir.

En gang dette var tilfældet, måtte jeg et par dage senere returnere sammen med speditøren til Istanbul og fik efter meget besvær delene udleveret. Vi troede nu, at den hellige grav var velforvaret og ville gå ombord i flyet, men nej – der kom en hel deling af soldater med oplantede bajonetter og eskorterede os og pakken ud til det ventende fly - en lidt ubehagelig oplevelse. Senere fik vi at vide, at der dagen i forvejen havde været et terrorangreb i lufthavnen.

Svensk specialmaskine i Tyrkiet var defekt

En af de sidste gange jeg var i Aliaga, sendte man et papiraftryk til vort hovedkontor. Det viste tydeligt, at der var noget galt med presseprofilen, og hovedkontoret sendte derfor bud til Storebro i Sverige, som var den fabrik, der havde leveret specialmaskinen, der både kunne slibe og dreje. Storebro afslog at tage til Tyrkiet – muligvis på grund af den tilstundende Cyprenkrise. Jeg kontaktede Dalums værktøjsmager i København, som tidligere havde stødskrabet vore drejebænke med fint resultat. Han sagde ja til at tage med til Tyrkiet, hvis jeg rejste med, hvilket jeg naturligvis også havde regnet med.

Da vi kom til Izmir, stod min tidligere hjælper Ahmet i lufthavnen klar til at hjælpe os. Han havde sagt til den nye tyrkiske direktør, at han var den eneste, der forstod os. Han forlod os heller ikke i den uges tid, det tog os at skrabe styrelinialen på plads. Denne manøvre og afprøvning gav naturligvis megen ventetid, og den udnyttede vi til at renovere hele værkstedets maskinpark. Da vi mente, vi var færdige med Storebro-maskinen, ville

der gå næsten en hel dag, før vi kunne afprøve resultatet, så vi tog en halv fridag bl.a. fordi det var meget trættende for værktøjsmageren John at stødskrabe over længere tid. Vi tog så til Efesus.

værkstedet og fandt hele værkstedspersonalet siddende på gulvet omkring et enormt stort fad fyldt med lammekød. Det var tegn på veludført arbejde og ros fra direktøren.

Hen under aften kom vi tilbage til

Gunner Namø var maskinchef på Dalum Papirfabrik fra 1953 – 1984.

Murermester og aut. kloakmester

Raun ApS

*Brian Raun
Gammel Højmevej 72
5250 Odense SV
Telefon 66 17 04 59
Fax 66 17 50 29
Mobil 40 16 84 00
bu.raun@mail.dk*

Foreningen søger flere medlemmer

Kender du en, så kontakt kasserer Henning Jespersen på mobil 40 37 27 14 eller pr. e-mail: rebo@stofanet.dk

Tasso Jernstøberi, Hjallesegade 60

Af Frans Bay

Endnu en af de større virksomheder i Hjallese er lukket.

Her følger lidt om historien i 65 år.

Støbegods

»Ved Støbning opvarmes Metallet saa stærkt, at det bringes i en fuldstændig flydende Tilstand, hvorefter det fyldes i en Form, hvis Hulrum svarer til det Godsstykke, man ønsker at opnaa. Man kan paa den Maade fremstille praktisk talt enhver ønsket Form, og det færdige Godsstykke vil udmærke sig ved at være fri for Samlinger af enhver Art.«¹

Lidt forhistorie

Frederiksgades Jernstøberi og Maskinfabrik, senere H. Rasmussen & Co's Jernstøberi og Maskinfabrik og fra 1967

Tasso Odense A/S blev grundlagt af former Hans Rasmussen.

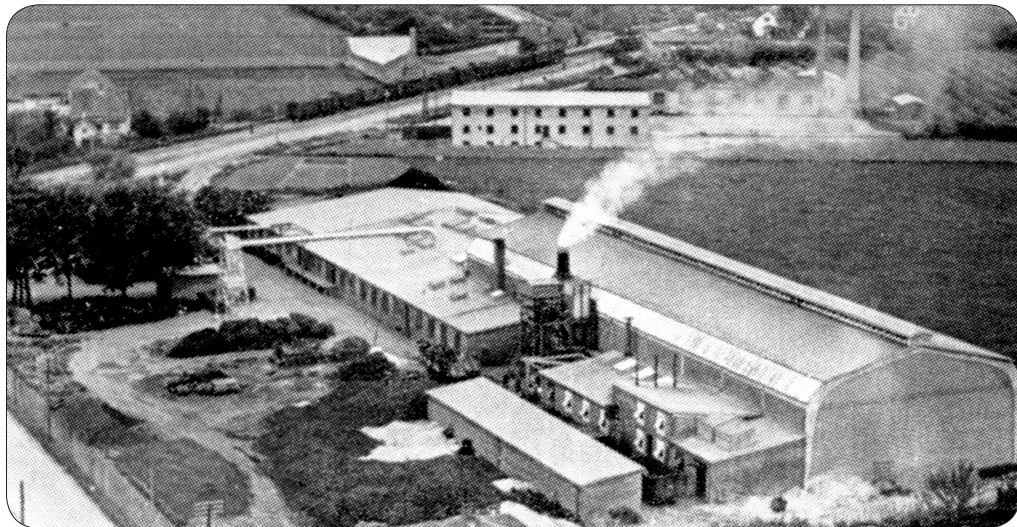
Han var uddannet hos M. P. Allerups Jernstøberi på Sdr. Boulevard i Odense. Den 13. maj 1856 begyndte den 30-årige jernstøber sin virksomhed med 2 mand og en hestegang i små lokaler i Frederiksgade. Men virksomheden voksede hurtigt.

I starten produceredes forskellige typer af støbegods, herunder især kakkelovne og kaminer og fra 1920 radiatorer og senere centralvarmekomfurer. Firmaet var i mange år med i sammenslutningen »Deni«, danske jernstøberier, som fremstillede ovne og kaminer.

Produktionen af radiatorer var støbeteknisk vanskeligt, og konkurrencen fra udlandet var hård.

Fabrikken i Hjallese

Da der efter 2. verdenskrig igen kom gang

*Jernstøberiet Tasso i Hjallese som det så ud i 1950.
(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

¹ Støbegods. (Udgivet af A/S H. Rasmussen & Co, 1945).

i byggeriet, satsede man på centralvarmen, hvortil krævedes en »ovn« dvs. en centralvarmekedel, som varmede vand til radiatorerne og til vandhanerne.

En ny opfindelse af en radiator, som lignede et stykke møbel, og hvor tilførselsrørerne og reguleringen ikke var særlig synlige, gav skub til bygningen af en ny fabrik i Hjallesø, som skulle producere radiatorer og kedler. Radiatoren fik navnet Tasso, som var et rent fantasiord.

Firmaet erhvervede Hedelandsgård og dens jorde, matr. nr. 21 a, Hjallesøgade 60, ca. 8 tønder land og byggede i 1947 et nyt jernstøberi.

Hensigten med byggeriet var at få plads til en større produktion af den nye radiatorstype, men også at oprette en afdeling som var specialiseret i kedelproduktion.

En nyhed var en stor basisk kupolovn, som smeltede rent stålskrot. Det flydende råjern kunne blandes med jernet fra en almindelig koldblæstkupolovn. (Iflg. Den Store Danske Encyklopædi: Kupolovn: Skaktovn til fremstilling af støbejern. Påfyldes øverst fra siden med råjern, returjern og koks, og jernets sammensætning justeredes ved tilsætning af stålskrot og ferrolegeringer. Støbejernet tappedes forned i en kranske, som bragte jernet til støbeformene.)

I 1949 fremstilledes: 215 tons ovn- og bygningsgods, 202 tons rå maskinstøbegods, 1528 tons kedler og radiatorer og 65 tons gods til eget brug (formkasser m.m.). Centralvarmeproduktionen androg ca. 1150 centralvarmekedler og ca. 600 komfurkedler samt 26.000 m² varmeplade = ca. 100.000 radiatorer. Til smeltningen medgik 1550 tons cinders og i strøm lige så meget, som hele Ærø

bruger på samme tid. Beskæftigelsen var på ca. 90 mand.

I Tasso Tidende Husorgan fra sommeren 1950 står bl.a.: »Den nye fabrik kan ses langt omkring i det flade landskab, og navnlig om aftenen, når det gule lys stråler ud fra de store støberivinduer, vækker fabrikken berettiget opsigt«.

At fabrikken i Hjallesø tiltrak arbejdskraft »udefra« viser sig bl.a. ved, at Dalum Boligforening i august 1951 oplyste, at de planlagde at opføre ca. 40 huse i Hjallesø, hvoraf ca. 20 af dem ville være for arbejdere og funktionærer på Tasso. Allerede ved udgangen af 1953 var antallet af medarbejdere 165.

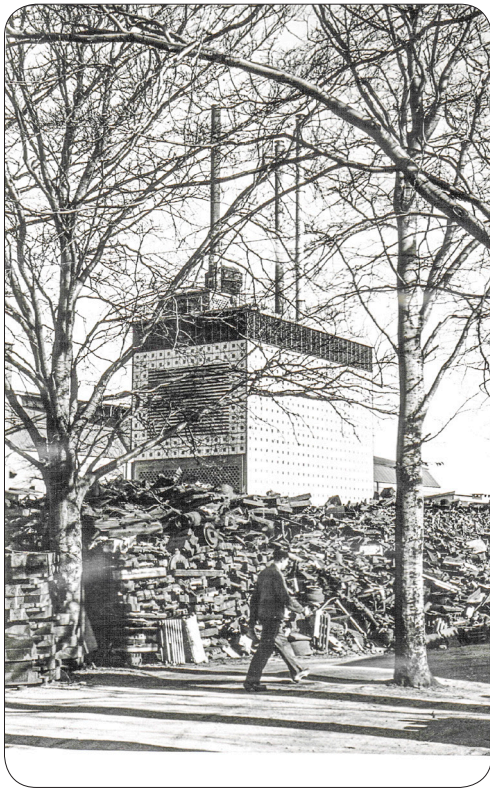
Det var ikke så lige til at få afsat alt det, man kunne producere. Der meldes i 1952 om store lagre og deraf følgende nedsat produktion. Det kneb med eksporten af kedler. Men på én dag kunne man dog alligevel i 1952 sende godt 30 tons kedler til Grækenland. I de følgende år var der udsving i produktionen år for år.

Blandt store aftagere af radiatorer i 50'erne nævnes de københavnske højhuse på Bellahøj og højhusene ved Toftevej i Odense, ligesom et rækkehusbyggeri på Tarupgårds jorder medførte et salg af 313 centralvarmekaminer med tilhørende radiatorer. Interessant i dag at læse i forbindelse med disse kaminer, at den store opholdsstue opvarmes direkte af kaminen, og de indbyggede centralvarmeelementer trækker radiatorer i soveværelset og de to børneværelser. Kaminen leverer endvidere varmt vand til bad. I dag hvor varmt vand overalt er en selvfølge!

Trods det at der var tale om en forholdsvis ny fabrik, blev der hele tiden investeret i nyt. I 1957 tog man som første fabrik i Danmark en ny smelteovn i brug.

I denne kunne man bruge såvel cinders som jern af en ringere kvalitet, men opnå støbejern af samme gode kvalitet. En del af opførelsen blev finansieret ved Marshallån på 1 million kroner. Derudover en ombygning af et sandhus samt en ny kontorbygning. Allerede et par år efter påbegyndte man udvidelse af støberiet og af værkstedet. Nyt større inventar blev også løbende anskaffet. I begyndelsen af 60erne blev opført en ny bygning med baderum, omklædningsrum, mester- og portnerkontorer. Desuden blev der installeret et nyt sandtilberedningsanlæg og foretaget udvidelse af støberihal, lager og rensesus. Lidt senere opførtes et nyt samle- og maleværksted for kedler. Det

*Skrotbunke ved Tasso ca. 1970.
(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

var højkonjunktur i starten af 60erne, og for at holde produktionsomkostningerne nede, herunder de stigende lønudgifter, var ledelsen klar over, at der fortsat måtte investeres. Omsætningen i 1960: 13.072.000 kr. gav vel anledning til en vis optimisme. Enkelte år var produktionen højere i Hjallese end i Frederiksgade.

I slutningen af 60erne opførtes en ny varmecentral på Svendborgvej 45 til afløsning af den gamle. Skorstenen var 35 m høj.

Nye tiltag

Omkring 1960 byggedes en »selvstændig fabrik« Precore på grunden ud mod Svendborgvej. Denne skulle indeholde et kærnemageri. Det var tanken, at produktionen af kærner dels skulle være til eget forbrug og dels sælges til andre støberier. Forenklet fortalt er en kerne sammenstampet støbesand med bindemiddel i en formkasse bestående af to halvdele. Det flydende jern hældes i formkassen, størkner, og det ønskede hulrum dannes ved hjælp af sandet, som efter støbningen fjernes fra støbeemnet.

Precore var landets mest avancerede kærnefabrik. Men produktionen af kærner til andre støberier blev aldrig en stor succes. Dels var støberierne måske ikke så trygge ved at sende egne modeller til en konkurrent, og dels var det svært at undgå skader ved transporten over længere afstande.

I sommeren 1961 anskaffede fabrikken som den første i Danmark fra Schweiz en maskine til fremstilling af stanggods, støbegods i stænger. I lagerlængde 2 m for de mindre dimensioner og 1 m for de større i en så god kvalitet med en finkornet struktur, at godset var velegnet

*Luftfoto fra 1982. Tasso har skænket fotoet til arkivet.
(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhitoriske Arkiv).*

til diverse værktøjer, tandhjul og mange andre formål. Der var afsætningsmuligheder i Danmark, men også i Sverige og i Norge. I 1963 blev denne produktion flyttet til Odense.

I 1963 blev anskaffet maskiner til fremstilling af fodpanelradiatorer. Desuden påbegyndte man bygningen af et varmelaboratorium.

Investeringerne må have givet bonus, for i Husorganet for 1964 kan læses, at ud af den samlede mængde fremstillet støbegods på 11.466 tons, som medførte en omsætning på 27,858 millioner kr., tegnede Hjallese sig for det største beløb.

I 1966 ophørte produktionen af støbejernradiatorer, som blev afløst af fodpanelradiatorer fremstillet af stålplade.

I Husorganet for januar 1967 kan bl.a. læses: »Det automatiske forme anlæg er ca. 50 m langt, 8 m bredt, og sandsiloen over formemaskinen måler 10 m over gulvet. Der kan fremstilles en form hvert andet minut, hvilket vil sige, at der teoretisk kan formes en A2 kedel hvert 4. minut. Til dette arbejde brugte 2 formere tidligere ca. 43 min.«

Anskaffelsen gav anledning til en større presseomtale, herunder en tv-udsendelse. »Hvorfor anskaffer firmaet sådant et anlæg?« »Det kan ganske enkelt besvares med, at det er en nødvendighed for, at firmaet skal kunne have chance for at klare den udfordring, som fremtiden vil bringe med hensyn til vor konkurrenceevne« .

I Husorganet juli 1967 kan bl.a. læses: »10. – 19. marts 1967 afholdtes stor varmemesse i København. Her blev den nye TASSONET udstillet. Kedlen, som er en hel nyskabelse indenfor dansk industri, vakte stor opmærksomhed. Den er udviklet på firmaets eget varmelaboratorium og konstrueret specielt til oliefyring. Til kedlen kan leveres en komplet, færdigmonteret beholderenhed bestående af varmtvandsbeholder, ekspansionsbeholder, cirkulationspumpe samt forskelligt armatur og tilbehør. Den er den hidtil mindste støbejernskedel på det danske marked. På trods af sin størrelse – 46 x 63 x 65 cm – dækker kedlen ethvert varmebehov op til 200.000 kcal/h, svarende til varmebehovet i et gennemsnits-eenfamiliehus. Kedlen er helt indkapslet i en elegant, lyslakeret stålpladepappe med en effektiv isolering.

Produktionen af TASSONET er allerede godt i gang. De første kedler er klar til levering. Den vejledende bruttopris vil blive kr. 750,00 for kedlen og kr. 1290 for beholderenheden«

»Hver 14 dag – foreløbig indtil jul – afsendes fra Hjallesø til Clyde Fuel Systems Ltd. i Glasgow 100 TASSONET kedler« Fabrikken var Danmarks største og mest moderne kedelfabrik med en kapacitet på mere end hundrede komplette kedler pr. dag. (Husorganet 1967)

Tasso Odense flytter til Hjallesø

I foråret 1967 flyttede firmaets samlede administration til Hjallesø, hvor en ny administrationsbygning blev opført på Svendborgvej 45. Tanken var på sigt

måske at sælge ejendomskomplekset i Frederiksgade. »Med en årsproduktion på ca. 8.000 tons støbegods er Tasso et af Danmarks største støberier. Som leverandør af TASSO kedler og støbegods er firmaets navn kendt viden om, ikke alene i Danmark, men også i udlandet«²

Af regnskabet for 1968 fremgik, at der blev leveret 7.250 villakedler og 2.375 beholderenheder hertil. Af de større kedler blev solgt 550, og af fodpanelradiatorer blev leveret godt 11 km.

I februar 1969 overtog TASSO aktiemajoriteten i A/S De Forenede Jernstøberier, Frederiksværk. Man ønskede at overflytte deres kedelproduktion til Hjallesø. Det blev vist aldrig den helt store succes med denne overtagelse.

Hvordan gik det siden hen?

De direkte tilgængelige kilder slutter sommeren 1969. Resten af historien må fortælles ud fra sporadiske kilder forskellige steder fra.

I 1976 var det helt galt med produktionen, en konkurs truede. A/S Tasso, Odense blev købt af Vald. Birn A/S, Holstebro, stiftet i 1896, en af Nordeuropas største støberikoncerner.

Skønt de nye ejere investerede mange millioner i Hjallesø efter overtagelsen og senere i midten af 90'erne viste de kommende år, at det ikke var let for den nye ejer at få økonomien til at hænge sammen i Tasso. I 1995 blev rettighederne til kedelproduktionen solgt til en stor tysk kedelproducent Weissmann. Elementerne støbtes i Holstebro og blev samlet i Hjallesø.

I 2000 var der så stor en efterspørgsel efter bremseskiver, at fabrikken fik lov til at støbe om natten.

² Tasso Tidende oktober 1968, 19. årgang.

Videreudviklingen af nye kedeltyper stoppede. Da kravene til centralvarmekedler blev skærpet, stoppede produktionen og samlingen i 2001.

Medvirkende årsag til, at støberiet blev »lagt i mølpose«, var også det stigende omkostningsniveau, herunder den store stigning på elpriserne samt en afmatning i bilindustrien, hvortil Tasso Hjallesø var underleverandør. Flere medarbejdere sagde selv op, og 49 medarbejdere blev sagt op.

Fællestillidsmanden udtalte: »Lukkebeslutningen kommer som et chok for medarbejderne. Vi har godt og vel opfyldt alle de mål, som har været opstillet med hensyn til produktivitet og kvalitet, men vi forstår, at økonomien ikke bærer længere«³

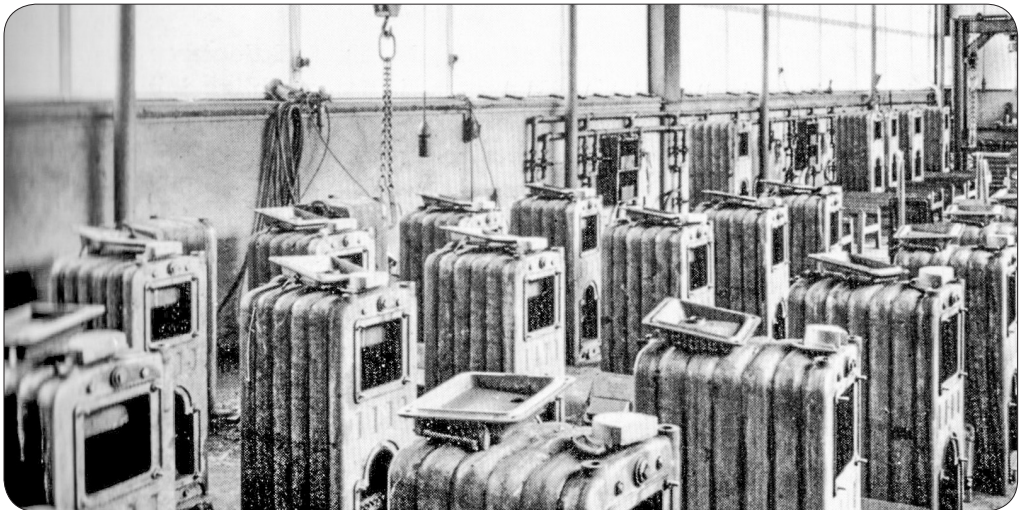
»Det er drønærgerligt, at vi nu må lukke. Ikke mindst fordi vi har haft en teknisk velfungerende produktion og

nogle fantastisk gode medarbejdere, som vi gerne ville have holdt på, men som vi nu må hjælpe så godt som muligt til at få nye job« siger Christian Pedersen, direktør hos Tasso i en udtalelse til Fyens Stiftstidende 6. april 2001.

Ca. 25 ansatte fortsatte efter 2001 på maskinværkstedet og med at bearbejde støbegods, som var støbt i Holstebro til en udstødsmanifold til lastbilmotorer, solgt til Volvo Penta i Sverige.

I 2010 lukkede denne produktion, og arbejdspladsen Tasso Hjallesø ophørte med at eksistere. De få ansatte funktionærer blev overflyttet til Frederiksgade.

Den 6. juni 2011 begyndte nedrivningen af det store fabrikskompleks, og denne sluttede i begyndelsen af 2012. Man kunne frygte, at grunden i høj grad var forurenset. Det var ikke tilfældet, og den smule, man fandt, blev fjernet. Det er også tanken, at bygningerne på

*Det nye samle- og malerværksted for kedler i 1963.
(Foto: Dalum-Hjallesø Lokalhistoriske Arkiv).*

³ Fællestillidsmand Edvard Stadils udtalelse til Fyens Stiftstidende 6. april.

Svendborgvej 45 skal fjernes. Tasso ejer grundene og i skrivende stund vides ikke, hvad de skal bruges til.

Afsluttende

Da jernstøberiet blev etableret i Frederiksgade, lå arealet lidt uden for byen. Grunden, som blev erhvervet i Hjallese, lå også »langt ude«. Det var udmærket for en fabrik, som ville forurene. Da Jens P. Koch begyndte at bygge små rækkehus og små villaer på den anden side Svendborgvej fra 1953 og frem, havde de kommende huskøbere kendskab til fabrikken. Alligevel afstod de ikke fra at protestere mod Tasso for det meget »jernstøv«, der spredte sig ud over vasketøjet!

Fra 1950 til 1970 produceredes ca. 100.000 tons støbejern. Talrige er de jernbanevogne og lastbiler, som leverede cinders, gammelt jern og støbesand til produktionen. Mange beboere i Hjallese og i Dalum har haft deres daglige virke i årenes løb hos Tasso.

Fabrikken eksisterer ikke længere, men navnet Tasso i Hjallese lever videre i Tassovænget!

*Frans Bay var lærer og skolebibliotekar ved Hjalleseskolen 1967 – 2003
Kontorelev og kontorassistent hos A/S H. Rasmussen & Co fra august 1954 til december 1960*

Kilder

TASSO Tidende: Husorgan for A/S H. Rasmussen & Co. Odense. Samlet i ét bind: Fra Årgang 1 til Årgang 20 Sommeren 1950 til juli 1969

Støbegods. Udgivet af A/S H. Rasmussen & Co., 1945

67.2 Harald Bertelsen: De danske jernstøberier – Et katalog over de danske jernstøberier gennem tiderne. Udgivet af Holstebro Museums forlag, 2005. – 180 sider: ill. ISBN Nr. 87 87522 578

Fyens Stiftstidende – enkelte artikler fundet i arkivet hos FS

Samtaler med Kristian B. Pedersen, direktør hos Tasso

Internetsider:

<http://www.dkef.dk/default.asp?Action=Details&Item=973&title=2012-11-13-Tasso>

[http://www.denstoredanske.dk/Dansk Biografisk Leksikon/Naturvidenskab og teknik/Civilingeniør/Steffen Holmblad](http://www.denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Naturvidenskab_og_teknik/Civilingeniør/Steffen_Holmblad)

<http://www.fynskebilleder.dk/billede/8032?page=1&tag=hjallese>

[http://www.metal-supply.dk/article/view/1090/tasso as har paene tal pa bundlinien](http://www.metal-supply.dk/article/view/1090/tasso_as_har_paene_tal_pa_bundlinien)

Hvis læserne er i besiddelse af kildemateriale/historier fra Tasso Hjallese, vil lokalhistorisk arkiv være meget interesseret i at overtage dette eller låne det til kopiering.

NYE BRILLER

- så kan du bare se...

Velkommen hos
Hamm & Steinfeldt
- blik for detaljerne

v/ Lise og Ole Kjær
Dalumvej 88 · 5250 Odense SV
Telefon 66 13 22 54

Vi har byens bedste kunder

Det sker i Hjallesø Kirke

Foruden højmesser, gudstjenester og familiegudstjenester kan man deltage i:

Babysalmesang, sangaftner, koncerter, sogneaftner med foredrag, studie- og læsekredse, filmklub, tirsdagsklub med foredrag, fredagscafe første fredag i måneden.

Endvidere kan man gå til:

Kor (vi har både børnekor, ungdomskor og voksenkor).

Hjallesø Kirke, Hjallesøgade 25, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 25 20, mail: kirkekontoret@hjallesøkirke.dk

Et orgeleventyr

Af Jane Laut

(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

I 2011 fyldte Dalum kirkes orgel 25 år. Det nuværende Marcussen-orgel har haft to prominente forgængere. Men lad os begynde helt forfra.

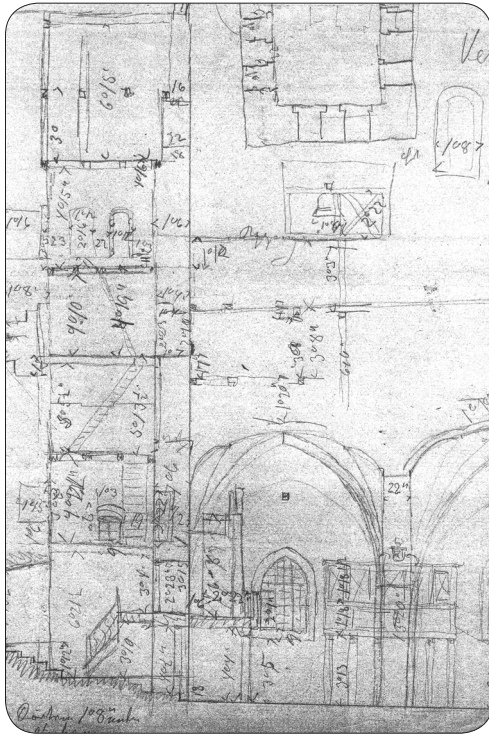
Se på dette foto. Året er 1864. Åen slynger sig. Markvej og bro fører til vandmøllen, og landsbykirken ses i baggrunden. Vi er ude på landet. I Dalum. Sådan så her ud på H.C. Andersens tid. Men noget er alligevel anderledes end i de fleste andre landsbyer.

Det kan man bare ikke se, for det er inde i kirken. Her har allerede i 14 år befundet sig et orgel. Det er ganske usædvanligt, at en landsbykirke så tidligt har et orgel. Det er forbeholdt købstæderne. Ude på landet er orgler ikke almindelige før ofte langt op i 1900-tallet.

De kirker på Fyn, som tidligst fik orgler, tilhørte godsejere. I 1850 hed ejeren af Kristiansdal og Dalum kirke Christian F.O. Benzon, 1786-1875. På samme tid ejede og drev Peter Ulrik Frederik Demant, 1802-1868, herefter kaldet Demant, Dalum Mølle. Han byggede for øvrigt også møller, men mest berømt blev han som orgelbygger.

Om Demant og hans læretid

Demant-slægten kom allerede 1801 til Dalum Mølle i familien Benzons tjeneste. Der udviklede sig et varmt venskab mellem familierne, og det må vel ses som en særlig gestus, når Peter Ulrik Frederiks far har ladet alle sine børn opkalde efter medlemmer af familien Benzon.

Skitse af kirkens indre fra 1913, hvor orglet, dets mål og placering kan iagttages. Skitsen findes på Odense Stadsarkiv og er opsporet af apoteker Verner Andersen.

Demant fortæller selv, at han som syvårig i 1808 får en musikalsk åbenbaring, da en Benzon-datter skal giftes med sønnen til Harridslevgård. Det skal gå rigtigt til, og derfor anskaffer man et orgel fra Lübeck. Før nok første og eneste gang før 1850 lyder orgelmusik i Dalum kirke. Orglet trakteres af Demants senere lærer, seminarist Christensen, fra Brahetrolleborg Seminarium. Han har tidligere været tjener på Kristiansdal, men bliver omkring 1818 kantor og klokker (!) ved Sct. Knuds kirke i Odense. Da Demant hører dette orgel spille, ved han, at han vil være orgelbygger. Han går straks i gang, »men hele Resultatet blev en gammel

Skuffe med mange Huller, hvor jeg satte små Hyldepinde«.

Vejen til målet bliver ikke for let. Faderen mener ikke, at det med orgelbygning er givtigt, og han vil ikke tillade sønnen at lære »den brødløse Kunst«. Men den unge mand plager, og til sidst går faderen med til at lade sønnen komme i lære hos sin ven, orgelbygger Hans Frederik Oppenhagen i København 1819-20.

Det går ikke godt. Demant beskriver Oppenhagen som komediespiller. Oppenhagen får den store opgave at bygge nyt orgel til Vor Frue Kirke i København netop dét år, hvor Demant kommer i lære. Demant fortæller, at Oppenhagen end ikke har det værktøj, der skal bruges, og at han går mere op i, at hans støvler er pudsede, end i at der bliver arbejdet ordentligt. Demant beretter videre om Oppenhagens »Dovenskab« og »hans

Peter Ulrik Frederik Demant.

Kones slette Husholdning» .

Hvorom alting er, så står én ting fast: Demant er stædig, og han lærer sig selv at bygge orgler først og fremmest ved at iagttage håndværket, når han er ude at lave reparationsarbejder.

Demant-orglet i Dalum kirke

I 1826 nedsætter han sig som orgelbygger i Odense, men flytter efter faderens død 1828 til Dalum, hvor han nu tillige er møller og møllebygger. Han er i sin tid en meget anerkendt orgelbygger, og i 1854 bliver han udnævnt til Dannebrogsmænd.

I 1850 skænker han sammen med kammerherre Christian Benzon Dalum kirke et orgel. Vi ved ikke, om der på Christian IV's tid har været orgel i kirken, men sandsynligvis er Demant-orglet kirkens første. I øvrigt nævnes sønnen Johan Andreas Demant som orglets ophavsmænd. Hvis det holder stik, kan det være den 20-åriges svende-stykke, den stolte fader og kirkeejeren i fællesskab har foræret den gamle kirke. Fire år efter, i 1854, bliver Johan Andreas faderens kompagnon, og virksomheden, nu Demant & Søn, flyttes ind til byen.

Om Fjelrads iagttagelser

Også den senere domorganist ved Sct. Knuds kirke, Georg Fjelrad, hører for første gang i sit liv orgeltoner i Dalum kirke. Fra Demants orgel!

En forårsdag i 1915 er Fjelrad, 13 år gammel, med i Dalum kirke for at holde tangenter for en orgelstemmer og tjener derved lidt lommepenge. Fjelrad beretter, at der »Til venstre for orgelhuset stod to stempelbælge, og på dets højre side sad spillebordet – ét manual og pedal. Tangenterne var gule af ælde og stiftet

fast med messingsøm. Registertrækkene befandt sig over nodestolen i ca. pandehøjde, og ved de kugleformede manubrier sad små rødmaledede træplader med navnene i hvidt:

Bordun 16'
Principal 8'
Gedakt 8'
Viola di Gamba 8'
Octav 4'
Fløjte 4'
Octav 2'
Subbas 16'

Og hvad disse klingende betegnelser og mystiske fodangivelser betød, forklarede min arbejdsgiver med lærd mine. Alt var så nyt og spændende, at jeg vist næppe fik fat på, hvordan instrumentet egentlig lød. Alligevel mener jeg at have genkendt dets klang ved et næsten tilsvarende orgel i Sanderum mange år senere.«

Det orgel, som Fjelrad taler om, byggede Demant i 1861 til Sanderum kirke. Det var en gave fra Christian Benzon og frue i anledning af deres guldbryllup! Facaden bar flg. inskription:

*Halvhundred Aar Gud gav vor ædle
Benzon og hans Mage i Lye af huuslig
lykke Livets bedste fryd at smage.
Derfor han dette Orgel gav, at på dets
klare Tone
Guldbryllupparrets Tak må løftes op
mod Naadens Trone.
Anno 1861, den 25. November.*

Da Sanderum menighedsråd sidst i 1990'erne havde besluttet sig for at nedtage dette orgel til fordel for det nuværende, foretog Dalum menighedsråd en ekskur-

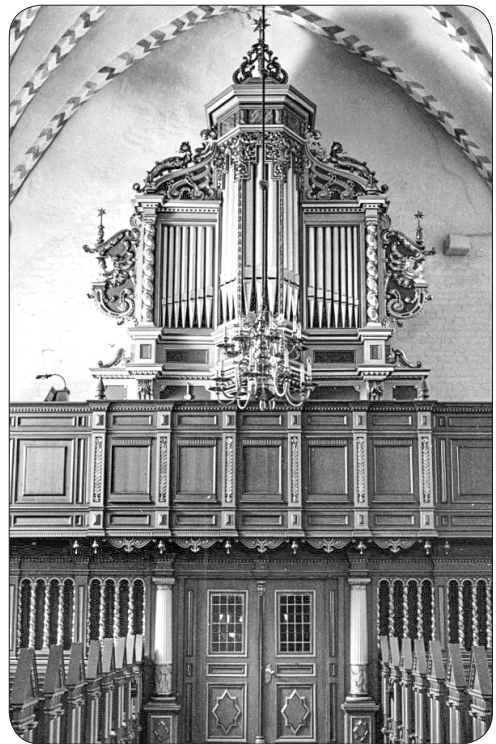
*Her ses et foto fra før 1917 af kirkens døbefont, hvor det gamle Demant-orgel sammen med en kakkellovn (!) skimtes i baggrunden. Dette foto, som befinder sig på Nationalmuseet, er så vidt vi ved det eneste eksisterende foto af kirkens første orgel .
(Foto: Nationalmuseet).*

sion til Sanderum kirke for at undersøge muligheden for at sætte Sanderum-orglet, Dalum Kirkes søsterorgel, op som kororgel i Dalum. Ideen blev imidlertid frafaldet.

Frobenius-orglet 1927

Da Dalum kirke blev gennemrestaureret i årene 1926-29 fik kirken nyt orgel. Ved restaureringen blev Ivar Vinds gravkapel, nordre korsarm, inddraget i selve gudstjenesterummet, og Demant-orglet har formentlig været for lille til at spille det samlede kirkerum op og har sandsynligvis også været medtaget. Det nye orgel blev bygget 1927 af firmaet Th. Frobenius og Sønner, og fik en ny facade tegnet af Knud Lehn Petersen, som forestod restaureringen. Orglet var pneumatisk, det vil sige, at ventilerne åbnedes ved hjælp af trykluft, hvilket medfører en ofte meget forsinket spillemåde.

Også dengang har der af og til hersket

*Knud Lehn Petersens facade, 1927.
(Foto: Nationalmuseet).*

tvivl om, hvor kompetencerne lå, for på et tidspunkt forelå der en regning fra Frobenius på 280 kr. for facadepiber. Menighedsrådet mente ikke, at dette var i overensstemmelse med aftalen og sendte regningen tilbage. Det viste sig imidlertid, at regningen var godkendt af Lehn Petersen, og rådet måtte betale! I 1951 blev orglet omdisponeret og udvidet fra 13 til 15 stemmer. Som ved et mærkeligt tilfælde blev førnævnte Georg Fjelrad, der nu var blevet domorganist i Odense, udpeget som den orgelsagkyndige i forbindelse med denne ombygning.

Marcussen-orglet 1986

I 1982 nedsatte menighedsrådet »et musikalsk udvalg«, suppleret med kirkens organist Knud Refer, samt domorganist Poul Børch, der fungerede som konsulent i orgelsagen. Udvalget besøgte forskellige kirkers orgler og besluttede sig for at give entreprisen på det nye orgel til orgelbyggeriet Marcussen & Søn, Aabenraa.

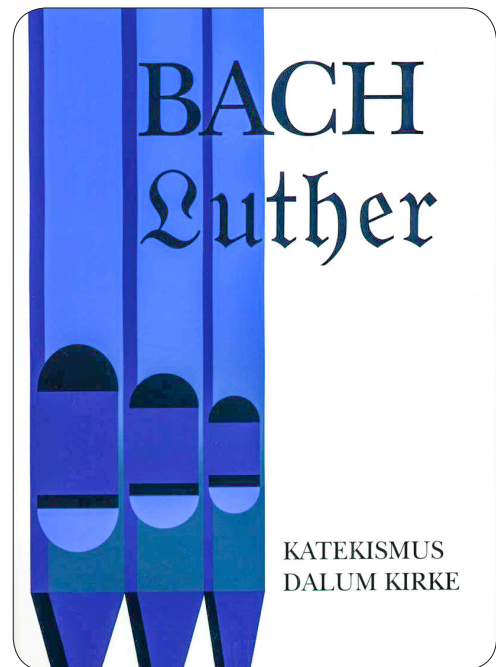
Der findes et bemærkelsesværdigt brev fra Nationalmuseet stilet til Fyens Stiftøvrighed den 10. april 1984. Brevet indledes: »Det af orgelbyggeriet Marcussen & Søn i samarbejde med arkitekt M.A.A. Ebbe Lehn Petersen udarbejdede forslag til nyt orgel i Dalum kirke kan i det hele indstilles til godkendelse«

Herefter henledes opmærksomheden på, at der i kirkens nuværende Frobeniusorgel indgår en del pibemateriale fra Demant-orglet fra 1850. Man mener, at dette materiale har så stor musikhistorisk såvel som lokalhistorisk interesse, at det bør genanvendes i det kommende Marcussen-orgel. Brevet har næsten karakter af forbøn for Demant-piberne. Hør blot brevets slutning: »At orgelbygger Demant

af samtiden betragtedes som kirkens velgører, fremgår bl.a. af, at han, da han i 1854 solgte Dalum Mølle og flyttede til Odense, fik overrakt et taffelur med inskriptionen: »Til Orgelbygger Demant fra Dalums taknemlige Menighed«.

Efter Nationalmuseets opfattelse er der i det foreliggende tilfælde god grund til i overensstemmelse med gammel orgelbyggertradition at genanvende værdifuldt pibemateriale. Daværende formand for menighedsrådet Egon Jensen svarer klogt, at man gerne ser de gamle piber genanvendt, men rådet vil lade det være op til orgelbyggerens vurdering!

I brev af 1. august 1984 meddeler Marcussen & Søn, at »vi på grundlag af en seriøs vurdering ikke anser det for rimeligt at genanvende de rester af det pibemateriale, der endnu eksisterer af det

Plakat inspireret af Lehns facade, Hugo Herman, 2002.

(Illustration: Dalum Kirke).

*Lærer Thorbeck og fruens grav på Dalum Kirkegård tæt ved kirken.
(Foto: Dalum Kirke).*

oprindelige Demant-orgel.«

Hovedargumentet er, at piberne i 1927 er blevet ændret meget, og genanvendelsen vil føre til uforsvarlige kompromisser. Og derved blev det. Det kan nævnes, at Frobenius faktisk også afgav tilbud på nyt orgel på 30 stemmer, hvori en del pibemateriale fra Demant-orglet tænkes genanvendt.

Herefter følger en del korrespondance mellem sognepræst Günter Hintze og Det Danske Orgelselskab. I Dalum vil man nemlig gerne sætte de gamle orgeldele på auktion, men på den anden side, hvis de

ærværdige Demant-piber kunne opbevares på magasin, så vil man da også gerne medvirke hertil. Hvor Demant-piberne befinder sig i dag, har jeg ikke kunnet finde ud af, hvis de overhovedet eksisterer. Sporet slutter i Fredericia.

Det nye og nuværende orgel, bygget op bag Lehns facade, bliver færdigt 1986 og har 26 stemmer fordelt på 2 manualer og pedal. Dette orgel er mekanisk, det vil sige, at ventilerne åbnes ved hjælp af trækstænger. Orglet kan med rimelig vedligeholdelse leve længe endnu, og det er godt, for der er dét med orgler, at klangen forældes ved brug, og det er sket, at orgelspillere, som har hørt orglet, da det var ganske nyt, vender tilbage og synes, at nu lyder det meget bedre!

Pulpituret må ombygges, da det simpelthen ikke kan bære vægten af det nye orgel. Samtidig flytter organisten plads fra syd for instrumentet til øst for.

Domorganist og orgelkonsulent Poul Børch skriver den 1. august 1986 en synsrapport til Dalum Menighedsråd. Han afslutter med følgende ord: »Det er mig samtidig en stor glæde at udtale, at jeg efter en nøje afprøvning af registrene og ved udførelse af forskellige orgelkompositioner må anse Dalum kirkes nye orgel for så fremragende et instrument, at det repræsenterer det ypperste inden for vor tids orgelbyggerkunst. Dette skyldes det fornemme kunsthåndværk i den tekniske opbygning og - ikke mindst - intonator Albrecht Buchholtz's intonation, hvor orgelklangen til fuldkommenhed er afpasset efter kirkerummets dimensioner og karakter. Med dette kostelige instrument har vor tid beriget Dalum kirke væsentligt.«

Selve orgelindvielsen finder sted ved

høstgudstjenesten den 28. september.

Biskop Vincent Lind prædiker, domorganist Poul Børch spiller, og kirkens organist Knud Refer leder kirkens kor.

I Dalum kirkes arkiv findes en kladde til et brev stilet til orgelbygger S.J. Zachariassen, daværende direktør for Marcussen & Søn. Heri beklager kirkeværgen, rektor Mollerup, meget, at der ikke var blevet sendt orgelbyggeren en skriftlig invitation til orgelindvielsen. Han beskriver dernæst den festlige dags forløb!

Om organister ved Dalum kirke

Det har ikke kunnet lade sig gøre at skaffe et fuldstændigt overblik over, hvem der har passet orgelspillet i Dalum. Noget tyder på, at man har fundet det mest »passende«, at det var lærere og lærerinder fra den lokale skole, der klarede opgaven. Før da skrædderen i 1919 kommer på banen, finder Stiftsøvrigheden intet at erindre imod den foreslåede ansættelse, da det oplyses, at »ingen af Lærerne eller Lærerinderne ved Dalum Skolevæsen ønsker at overtage samme« !

1808 Klokker og ringer Christensen spillede én gang til bryllup på orglet fra Lübeck

1860 ca. ? Hans Andersen, Carl Nielsens blinde morbror

1865: Marie Abel

1904–1919 Lærer Thorbek. Ansættelsestidspunktet er dog usikkert

1919–1929 Skrædder Olaf Jørgensen

1929: Frøken Sine Jørgensen, vikar

1930 – 1932: Frøken Anna Jørgensen, Frøken Hansen nævnes som vikar.

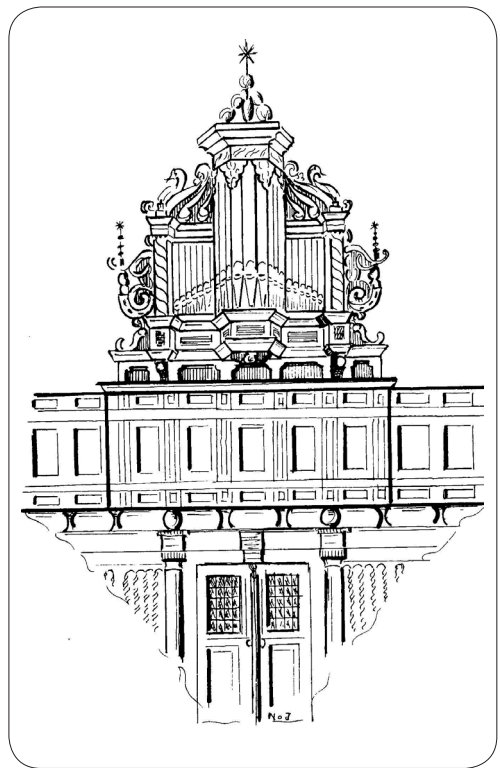
1933 – 1957 Ove Johannes Poulsen (f. 1887 d. 1957)

1957 – 1997 Knud Refer (f. 1930 d. 2003)

1998 – Jane Laut (f. 1956)

Carl Nielsens morbror

I »Min fynske barndom« fortæller Carl Nielsen, at hans blinde morbror var organist i Dalum kirke. Han hed Hans Andersen. I 1980 henvendte professor Søren Sørensen, kendt fra »Spørg Aarhus«, sig til provst Vincent Lind for i forskningsøjemed at få oplysninger om Carl Nielsens morbror og hans virke som organist ved Dalum kirke. Vincent Lind henvender sig til Landsarkivet, men det giver ikke meget resultat, i hvert fald ikke i henseende til orgelspillet. Landsarkivet kan dog oplyse, at Hans Andersen blev født, konfirmeret og døde i Sct. Knuds sogn. Bedømmelsen

Orgelfacaden. (Illustration: N.O. Jørgensen).

ved Hans Andersens konfirmation lød: kundskaber mg, opførsel mg. Da Odense folketælling så sent som 1860 anfører, at Hans Andersen boede hos sin mor på Heden, slutter Landsarkivet, at Andersen så må være kommet til Dalum efter 1860, efter hvilket tidspunkt Landsarkivet ikke længere har folketællingerne. Men den konklusion er ikke rigtig, for sagen er, at Hans Andersen boede på Heden og ved hjælp af apostlenes heste transporterede sig derfra til Dalum! Det kan man læse i »Min fynske barndom« »Så gik vi ud til onkel Hans. Han boede lige overfor eksercerhuset i forstaden, som kaldes »Heden«. Som jeg allerede har fortalt, var onkel Hans organist i Dalum kirke, og han gik altså fra Odense til Dalum, når han skulle spille i kirken. Han var og forblev ugift«. I øvrigt oplyser Landsarkivet, at Andersens mor ikke blev gift med Hans's far, som var hattemagersvend, og at hun yderligere fik mindst to børn med to andre mænd. Til det ene barn blev en anden hattemagersvend udlagt som far, til det andet barn en skrædder. Carl Nielsens mormor har åbenbart været noget flyvsk.

Provstedatteren

Marie Abel, datter af provst og sognepræst i Dalum-Sanderum, Leonard Abel, spillede i kirken i sommeren 1865. Det kan man læse om hos feltdegn og stifteren af Vallekilde højskole, Ernst Trier, i beretningen »Min første Hustru«. »Jeg var helt forbavset over den unge pige, der aldeles uvæntet var kommen mig i møde. Hun var så jævn og lige til. Jeg fulgte hende villigt og gærne, da hun kort efter sagde: »Nej, nu skal De se min kilde! Den hedder

Marie-kilde og er opkaldt efter mig«. Da vi stod ved stedet, blandede kildens sagte rislen sig med lyden af åen, der løb lige under. Jeg fik dog ikke længe lov til at være i den unge piges selskab. Provsten skulle køre og jeg med ham. Men jeg havde for første gang set Marie, min tilkommende hustru«. Ernst Trier var i Dalum for at holde gudstjeneste for soldaterne.

Senere beretter Trier: »I Dalum kirke er der orgel, og det var sædvanligvis hende, der spillede det«

Som et kuriosum kan det fortælles, at det på Maries Abels tid ikke var skik, at menigheden sang med på salmerne. Man fulgte blot med i salmebogen og lod degnen synge alene!

Fra orgelbæk til menighed

Niels Ove Jørgensen ¹ beretter i en meget fin lille erindringsbog »Fra orgelbæk til menighed« om sin »elevtid i Dalum kirke«. Jørgensen var elev af Ove Poulsen. Ove Poulsen var højt uddannet orgelspiller. Han tog organisteksamen fra Det Kgl. Danske Musikkonservatorium. Direktøren for konservatoriet var på det tidspunkt Carl Nielsen, som har underskrevet Ove Poulsens eksamensbevis! Fra 1926 – 1931 studerede han på Scola cantorum i Paris. Fra 1929 – 1931 var han organist samme sted. Poulsen kunne tillige håndtere en kontrabas. Han spillede i Filharmonisk orkester, forløberen for Odense Symfoniorkester. Endvidere fungerede Ove Poulsen som lærer for mange klaver- og orgelelever, heriblandt N.O. Jørgensen, der i sin elevtid ofte var vikar for Poulsen. »Ove Poulsen rejste meget ud som bassist i bl.a. Sønderjyl-

¹ Se også Niels Ove Jørgensens erindringer i Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv – A126.

lands Symfoniorkester og holdt desuden en lang sommerferie. I de ca. 3 år jeg var elev, fik jeg min undervisning suppleret med vikartjenester ved mere end 300 gudstjenester og kirkelige handlinger. Det var en god start for mig som vordende organist at få lejlighed til at spille ved alle disse gudstjenester. Et par julekoncerter faldt der også af ind imellem.« Niels Ove Jørgensen blev senere organist i Bolbro kirke. Det er samme Jørgensen, der har tegnet orgelfacaden sådan som den nu venligt er stillet til rådighed som logo for kirkens musikbegivenheder. Efter Ove Poulsen fulgte Knud Refer, som ligeledes var både særdeles musikalsk begavet og teoretisk uddannet. Herom vidner nogle meget fine orgelkoraler. Jeg er fra pålidelig musiker-kilde blevet fortalt, at Refer særligt mestrede at få det gamle pneumatiske orgel til at klinge. Det kræver en særlig indføling og et bestemt »tag« at få smuk klang ud af pneumatik.

1 krone pr. gudstjeneste

Ved gudstjenester og kirkelige handlinger medvirkede såvel i Ove Poulsens som Knud Refer's embedsperiode sangere. Lønnen var 1 kr. pr. gudstjeneste. N.O. Jørgensen fortæller, at koristerne godt kunne være noget stridbare: »En kordame blev engang træt af at synge en melodi til en altergangssalme, vi i nogen tid havde benyttet. Hun foreslog under gudstjenesten en anden melodi, men da jeg ikke ville gå med til dette, sang hun den melodi, hun ville have, og jeg spillede den vi plejede at bruge.«

*Jane Laut
er organist ved Dalum Kirke.*

Kilder:

P.U.F. Demant: Ungdomserindringer; Orglet I/1971, 19ff.

N.O. Jørgensen: Fra orgelbænk til menighed, 1972, s. 13ff.

Georg Fjelrad: Orgler, jeg kendte; Orglet I/1975, s. 17ff.

Jacob Hansen og Knud Mortensen: Dalum Sogns historie, 1968, bd. II, s. 166f., s. 218, s. 253ff. Sybille Reventlow: Musik på Fyn, 1983, s. 200f.

Årbog for historisk samfund for Odense og Assens Amter VI, s. 130-140.

Forhandlingsbog for Menighedsraadet i Dalum Sogn (Landsarkivet for Fyn).

Christian Andersen: »Min fæstemø fra Dalum præstegård«. En brevveksling mellem Ernst Trier og Marie Abel. Fynske Årbøger 1995, s. 37 – 45.

Estate Mortensen & Grill ApS - Dalum

Dalumvej 5

5250 Odense SV

Tlf.: 6614 5547

E-mail: 5250@estate.dk

Missionshuset SYKAR på Stenløsevej 114 i Hjallese

Af Lars Stougaard

Missionshuset blev indviet den 9. september 1906 af biskop Balslev fra Odense.

Prisen for huset var 4.697 kr. Grunden blev så vidt vides skænket til formålet.

Det var pastor H.F. Poulsen, Dalum, som tog initiativ til opførelsen af missionshuset, og han var også missionshusets første formand og kasserer.

I 1912 blev huset tilskødet Indre Mission i Danmark.

Der var hverken elektricitet eller indlagt vand i de første år. Man klarede sig med levende lys i de første 11 år. I 1917 blev der indlagt el og i 1934 vand.

Missionshuset har haft både opgangstider og nedgangstider

Man startede med søndagsskole, og man holdt månedlige møder om søndagen.

I 1931 var der møder for småpiger, og i 1936 havde KFUK både en lokal hovedafdeling og yngste afdeling (Teen klub).

I 1942 kom der KFUK spejdere til. De ophørte igen i 1957. KFUK småpiger og Teen klub stoppede i 1945. I 1954 var det søndagsskolerne, der stoppede. Det var virkelig nedgangstider. I 1958 drøftede man, hvordan man kunne få flere til møderne. Resultatet af drøftelserne blev, at man startede søndagsskole op igen i 1959, og det blev SYKARs anden blomstringstid. 60 børn kom til søndagsskole I 1964 startede en ungdomsklub for 12-17 årige, hvor der kom 15 piger, og i 1966 fulgtes det op af en drengeklub.

Disse aktiviteter gjorde, at man i 1966 søgte Indre Mission i Danmark om at få egen missionær. Det havde man ikke haft før, men fra 1968 og til 1992 var der tilknyttet en medarbejder.

Af aktiviteter i de følgende år kan næv-

Initiativtageren til SYKAR pastor H.F. Poulsen som var i Dalum i perioden 1898 – 1924.

(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

Missionshuset SYKAR på Stenløsevej 114. (Foto: Dalum-Hjallese Lokallhistoriske Arkiv).

nes bibelkreds for 17-20 årige i hjemmene, familieaftener, møder for pensionister, DMS-kreds (Det Danske Missionselskab), Ethioper-kreds, Blå Kors og sømandskreds. Søndagsskolen lukkede i 1984, men startede igen som mandagsklub i 1985.

Efter at SYKAR i 1992 mistede sin egen medarbejder, gik det stille tilbage. På en ekstraordinær generalforsamling den 20. september 2005 blev det besluttet at sælge SYKAR og indgå i det nye »projekt Fælles Missionshus« i Odense. Der var mødt 9 personer op, og afstemningen viste 6 stemmer for og 3 blanke. En svær beslutning var truffet.

100 års jubilæum i 2006

Missionshuset sluttede med at fejre sit 100 års jubilæum den 5. september 2006 med provst John Ørum Jørgensen, Gjellerup

som aftenens festtaler. En festlig aften med 45 deltagere.

Huset var blevet solgt til Svends Auto APS for 867.500 kr., som sammen med en kassebeholdning på 52.866 kr. indgik i det fælles projekt.

Lars Stougaard var den sidste formand i »SYKAR« 1999 – 2006 og er i dag kordegn i Paarup Kirke.

Husk arkivets erindringsindsamling
vedr. arbejdslivet.

Folder med vejledning til, hvordan
du kan gribe det an,
kan rekvireres i arkivet

Bestyrelsesmedlemmer, som har betydet noget særligt for missionshuset

Pastor H. F. Poulsen, formand 1906 til 1918.

Pastor A. Bülow, formand 1928 til 1946

Købmand Thorkild Jensen, kasserer 1955 til 1973, derefter formand 1973 til 1982 og igen kasserer 1982 til 1989, hvor han trådte ud efter 34 år i bestyrelsen.

Kordegner Knud Nielsen, medlem af bestyrelsen 1967, formand 1972 til 1973, men fortsat i bestyrelsen som næstformand til 1992, hvor han igen blev formand frem til 1999, hvor han trådte ud af bestyrelsen efter 32 år.

Ansatte ved missionshuset SYKAR

1968 til 1972
missionær Edvard Christensen.

1973 til 1978
missionær Evald Engmark.

1978 til 1979
missionær Edvard Christensen.

1984 til 1987
missionærmedhjælper
Bente Feltmose.

1987 til 1992
missionær Arne Sørensen.

Skift til en ansvarlig bank,
der tænker på andet
end penge

 Arbejdernes Landsbank

Dalumvej 52 | 5250 Odense SV | 38 48 30 84 | dalum@al-bank.dk

Søndagsskolen i SYKAR

Af Lars Hagensen

Søndagsskolens blomstringstid

I sin artikel om missionshuset SYKAR på Stenløsevej 114 fortæller den sidste formand Lars Stougaard, at man i løbet af de 100 år, hvor huset fungerede som samlingssted for de lokale missionsfolk, oplevede både opgangs- og nedgangstider. Slutningen af 1940'erne og første halvdel af 1950'erne synes således ifølge de bevarede protokoller at have været præget af en vis afmatning i aktiviteterne. Derimod er slutningen af 1950'erne og de næste mange år præget af fremgang, ikke mindst blomstrede børne- og ungdomsarbejdet op igen. Der var blevet født mange børn i efterkrigsårene og i begyndelsen af 1960'erne. De unge familier, som var knyttede til SYKAR, fik naturligvis også børn, og det gav det nødvendige grundlag for at genoptage bl.a. arbejdet med søndagsskolen¹.

Nye folk kommer til

Konsulent i Dansk Erhvervsgartnerforening Egon Jensen (1931-2004), som i 1957 sammen med sin kone Grethe var flyttet til Odense, fik i adskillige år til opgave at opbygge og lede søndagsskolearbejdet. Jeg har besøgt Grethe Jensen, der er en af de få, som kan huske de år, hvor søndagsskolen blomstrede. Både Grethe og Egon Jensen stammede fra Grenå, havde kendt hinanden tilbage fra skoletiden og var nu som forholdsvis

*Konsulent Egon Jensen som i mange år holdt søndagsskole i SYKAR.
(Privat foto: Grethe Jensen).*

nygifte flyttet ind i et af de helt nybyggede Jens P. Koch-huse på Blåbærvej i Hjaltese. Nogle år senere flyttede familien, som efterhånden talte 2 små drenge, Søren fra 1961 og Niels Erik fra 1966, til Ligustervænget i Dalum. Egon Jensen havde sine rødder i et hjem, der i åndelig henseende var præget af Indre Mission (IM). I Grethes hjem var der vistnok ikke tilknytning til en særlig kirkelig retning, men kristentroen indgik som noget selvfølgeligt i opvæksten i Grenå, »mor tog os med både i kirke og til søndagsskole i missionshuset«, fortæller Grethe Jensen.

Kirken og missionshuset

Via et bekendtskab med en IM-missionær blev Egon og Grethe som nytillflyttede

¹ Ifølge en opgørelse fra Statens Institut for Folkesundhed faldt på landsplan børnetallet 9% i perioden 1950-1990. I 1950 udgjorde børn i alderen 0-14 årige 26,2% af hele befolkningen, medens det i 1991 var faldet til 17,0%. I 2007 var der en svag stigning til 18,7%.

SYKAR's søndagsskole ca. 1916.

(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv)

hurtigt introduceret til kredsen omkring SYKAR. Ligesom de fleste, der har deres rod i Indre Mission, som regel altid har været flittige og loyale kirkegængere i deres lokale kirke, blev Dalum Kirke også Grethe og Egon Jensens kirke. Faktisk sad Egon Jensen i Dalum Menighedsråd fra 1969 (valgt på Indre Missions liste – der var desuden en upolitisk liste og en Socialdemokratisk liste) og fungerede i perioden 1983-1996 som formand for rådet. Medens kirken i Dalum var gudstjenesten om søndagen, så mødte man i ugens løb gerne hinanden til møder, socialt samvær og ungdomsarbejde i missionshuset på den anden side åen i Hjallese. På spørgsmålet om, hvad der egentlig fik Grethe til at gå i SYKAR, svarer hun uden tøven: »Det var det sociale samvær med de andre familier, som vi fik mange nære venner blandt«. I begyndelsen, hvor Grethe og Egon havde deres gang i SYKAR, boede der et ældre ægtepar, Eriksen, i lejligheden på 1. sal. Parret passede huset, fru Eriksen tog sig af rengøringen og bryggede kaffe til samfundets møder. Men da ægteparret siden

flyttede fra lejligheden, overtog kvinderne i SYKAR på frivillig basis såvel rengøring som kaffebrygning. »Jeg gjorde ikke rent, for jeg havde allerede dengang knas med ryggen. Men jeg fik lov til at lave kaffe og bage, for det kunne jeg da«, fortæller Grethe beskedent. Kigger man i Kirkenyt for Dalum Sogn², hvor Sykar i alle årene havde en fast rubrik, eller bladrer man igennem de gamle protokoller, som i dag opbevares på Lokalhistorisk Arkiv, kan man danne sig et indtryk af den aktivitet, der prægede SYKAR. Der var virkelig brug for nogen, der forstod at bage og brygge.

»Negerdukken«

Som sagt var børnetallet i disse år generelt stigende, og man genoptog søndagsskolearbejdet. Da ægteparret Eriksen flyttede, blev børne- og ungdomsarbejdet henlagt til lejligheden på førstesalen, medens samfundet holdt sine møder i den rummelige mødesal nedenunder med talerstol, klaver og kristusfigur på endevæggen³. Egon Jensen 'holdt' i mange år søndagsskole for de unge. Det foregik ifølge en notits i SY-

² Kirkenyt for Dalum Sogn begyndte at udkomme i 1973, skiftede i efteråret 1985 navn til Dalum Kirkenyt for så endelig i 1989 at få sit nuværende navn Kirke og sogn. Alle kirkebladsnumre findes tilgængelige i Dalum Kirkes Bibliotek.

KARs klumme i kirkebladet »hver søndag kl. 10, med undtagelse af de søndage, hvor der er familiegudstjeneste i Dalum kirke eller Hjalles Kirkesal«. Søren, Grethe og Egon Jensens ældste søn, erindrer i dag især den berømte »negerdukke«, hvori man puttede sine småmønter til velgørende formål. Sådan én havde Grethe i øvrigt også i sin barndom mødt i søndagsskolen i Grenå. En særlig begivenhed i forbindelse med ungdomsarbejdet var det traditionelle juletræ, som altid samlede mange børn og voksne i december måned.

Blandt de venner, som Grethe Jensen fik i SYKAR, var ægteparret Marie og Agner Lundgaard fra Birkedals Allé. Par-

*Et af de meget få interiørbilleder, som findes fra SYKAR. Talerstol og Thorvaldsens Kristus.
(Privatfoto, Ruth Glibre, Sanderum).*

ret havde ikke selv fået børn, men holdt meget af de børn, som samledes i SYKAR. Efter Eriksens var flyttet fra lejligheden, tog Agner Lundgaard sig i flere år af at vedligeholde missionshusets omgivelser.

En æra slutter

I 1990'erne ophørte lidt efter lidt mange af SYKARs aktiviteter, herunder søndagsskolearbejdet. Aldersgennemsnittet på brugerne af missionshuset var efterhånden blevet højt, og der kom næsten ikke nye til. Tendensen var generel landet over, og mange af de gamle missionshuse blev som en konsekvens heraf solgt i 1990'erne og begyndelsen af 00'erne. I lighed med mejerier, købmandsbutikker og brugsforeninger, som opstod i samme periode som de religiøse vækkelser, er nu også de fleste missionshuse en saga blot.

Til sidst: Måske har en eller anden i forbifarten undret sig lidt over det besynderlige navn, som stod på missionshuset på Stenløsevej. De fleste missionshuse blev opkaldt efter et stednavn fra Bibelen. SYKAR er opkaldt efter landsbyen med patriarken Jakobs brønd, hvor Jesus talte med en samaritansk kvinde om den sande gudstilbedelse (Johannes Evangeliet kap. 4). Ligeledes den nedlagte odenseanske missionshus Tabor efter bjerget hvor Jesus åbenbarede sig for disciplene i en samtale med Moses og profeten Elias, og endelig har missionshuset i Ryttergade Bethania navn efter en lille by nær Jerusalem.

Lars Hagensen er præst ved Dalum Kirke og formand for Dalum-Hjalles Lokalhistoriske Forening.

³ Kristusfiguren og andre væsentlige inventardele fra SYKAR er opmagasinerede med henblik på brug i det nybyggede missionshus i Ryttergade i Odense C.

Barndomsminder fra Lindevej i 1950'erne

Af Jytte Raun

En tur ned af Lindevej i dag er en helt anden oplevelse end den, jeg husker fra min barndom. De fleste af husene ser ud som dengang. Et enkelt mangler, hvor der i stedet for er kommet en parkeringsplads. Men det er en stille og rolig gade, hvor der vist ikke er mange hjemme i husene her midt på dagen. Sådan var det ikke i min barndom i 50'erne, da summede gaden af liv og larmende børn, der legede på gaden eller i haverne. Vores mødre var for

de flestes vedkommende hjemmegående, så der var næsten altid nogen hjemme.

Mit barndomshjem

Jeg er vokset op i huset på Lindevej nr. 8. Min far overtog huset efter sine forældre, som døde med kort tids mellemrum i 1942. Han var da 25 år. Kort tid efter blev mine forældre gift i Dalum Kirke. I 1944 blev jeg født på fødeklinikken i Albanigade. Jeg kan huske, at jeg som stor pige undrede mig over, at der på min dåbsattest stod, jeg var født i Sct. Knuds

Mit barndomshjem fotograferet i 1950. Skiltet over garagen reklamerer for sadelmagerens værksted i kælderen. (Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

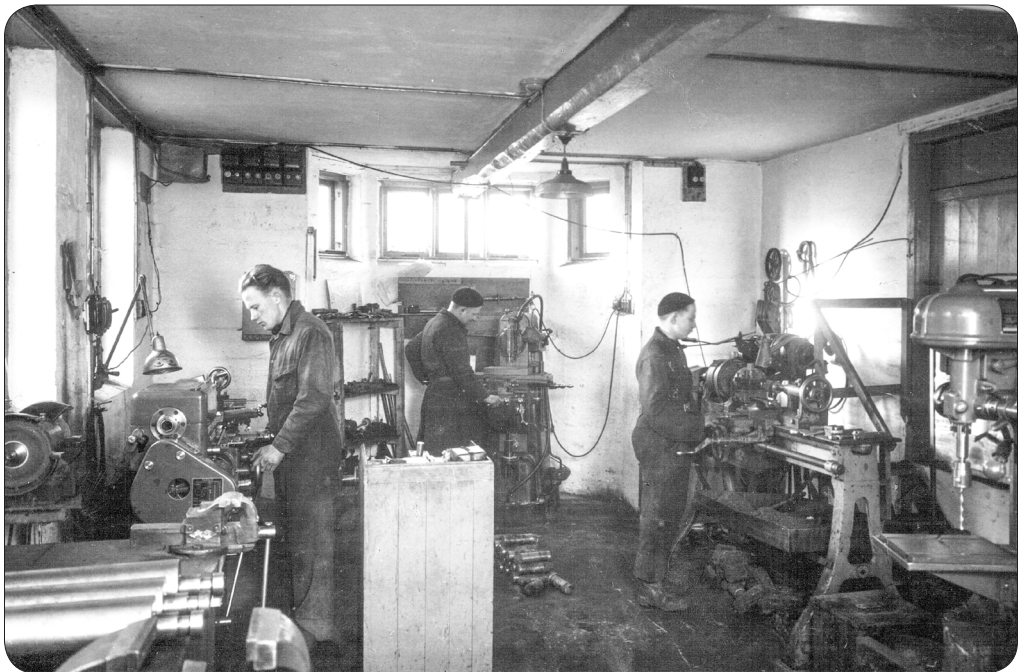
sogn og ikke i Dalum som mine to brødre, der kom til i 1947 og 1950. Forklaringen var, at de var født hjemme på Lindevej. Ved min yngste brors fødsel mener jeg stadig, jeg kan huske, at fru Jørgensen fra nr. 10 kom og hentede min bror og mig. Vi havde et hul i hækken, som var klippet, så vi let kunne gå fra den ene have til den anden, og det gjorde vi tit. Der blev drukket mange kopper kaffe med naboerne dengang. Vi børn fik også kaffe, men det var med sukker i.

Huset og haven

Haven var et pragtfuldt sted, hvor vi måtte boltre os, så meget vi ville. Vi havde tit legekammerater på besøg, for der var god plads hos os både ude og inde. I haven måtte vi dog kun gå til enden af græsplænen, hvor min far havde lavet en lille stensætning for at markere overgangen

til køkkenhaven, som lå bagerst i haven op til jernbanen. Det var forbudt at gå derned, for mine forældre ville ikke have, at vi skulle blive fristet til at krydse banelinjen og gå over i skoven, som lå lige på den anden side af skinnerne. Da vi blev større, trodsede vi jævnligt dette forbud, for skoven var en anden herlig tumleplads, og vi syntes, det var alt for langt at følge vejen til skoven. Heldigvis skete der aldrig noget, selv om vi udfordrede skæbnen og syntes, det var spændende at lægge øret til skinnerne for at høre, hvor tæt toget var på.

Lige bag huset havde vi en kæmpe stor sandkasse. Min far havde engang holdt bævere, som havde været i nogle betonaflukker med net over. Det var for længst forbi, men betonaflukkerne var der stadig, og min far havde fyldt dem op med grus, så vi havde en fin legeplads der. Jeg kan

*Min fars maskinværksted i kælderen, Lindevej 8.
(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

også huske, at vi havde et fuglevoliere med undulater. Det var et andet af min fars projekter. Det gik festligt til, når han skulle fange undulaterne, som han solgte af. Der skulle bruges handsker, for undulaterne havde skarpe næb, og de var ikke altid lige villige til at blive puttet i en skotøjsæske med huller. Bag volieren var der et vandbassin med guldfisk. Hen over vandbassinet var der lagt et net, som min far selv havde lavet. Han ville ikke risikere, at nogle børn faldt i vandet, som vist nok var temmelig dybt.

Midt på græsplænen stod et stort pæretræ med sommerpærer. De smagte vidunderligt. Ulempen ved pærerne var, at der var så mange af dem, at vi ikke kunne

nå hverken at spise dem eller samle dem op, så hvepsene sværmede, og jeg kan huske, at vi hvert år fik hvepsestik. Vi vidste, at vi hurtigt skulle have brodden ud og eddike på, så var det som regel til at holde hævelserne og pinen ud.

I køkkenhaven dyrkede vi alt, hvad vi skulle bruge i husholdningen. Der var kartofler og grøntsager, rabarber, solbær-, stikkelsbær- og ribsbuske og frugttræer med pærer, blommer og æbler. Jeg synes stadig, at det bedste æble, der findes, er Filippa. Vi havde to træer med dem, og de blev plukket og lagt i kasser, som blev opbevaret i et rum under verandaen, hvor vi kunne hente æbler langt hen på året.

Vi lavede cirkusforestilling i haven midt i 1950'erne. Jeg står helt til venstre, herefter Bente og bagerst Astrid og Finn – forrest Jette og mine brødre Mogens og John. (Privatfoto, Jytte Raun).

To retter mad hver dag

Vi fik altid to retter mad hver dag enten en forret og en hovedret eller en hovedret og en dessert. Om sommeren var desserten næsten altid frugtgrød, især rabarbergrød med mælk var favoritten. Jeg kan endnu se for mig, hvordan min mor, når hun var lidt sent på den, hældte rabarbergrøden op i fem tallerkener, som blev stillet til afkøling på kanten af muren på verandaen. Det kølede hurtigere i tallerkenerne, end hvis det var kommet i en skål. Pærer og blommer blev henkogt og gemt væk i skunken på 1. sal, hvor der var køligt og mørkt. Når vi fik gæster til spisning, var det let at hente et glas med enten pærer eller blommer, som så blev serveret med flødeskum. Gul budding med kirsebærsovs eller fløderand med henkogte frugter var en typisk søndagsdessert. Forretterne kunne f.eks. være kærnemælksuppe eller om sommeren kærnemælkskoldskål, mælk og tvebakker med sukker og kanel, hyldebærssuppe eller sødsuppe med franskbrødsterninger. Kødretterne var mest frikadeller, bøf, hamburgryg og medister. Vi fik aldrig salat, som det bruges i dag. Grøntsagerne fra haven blev altid serveret som kogt tilbehør. Grød fik vi aldrig, for det brød min far sig ikke om!

Til hverdag fik vi varm mad, når min far kom hjem fra arbejde ca. kl. 17. Det kunne jo lade sig gøre at spise så tidligt, fordi min mor ikke gik på arbejde. Om søndagen fik vi varm mad til middag. Søndagsmiddagene kunne være flæskesteg eller kyllingesteg – det var lidt bedre end hverdagsmaden.

Om morgenen fik vi altid øllebrød med mælk. Min mor satte rugbrødsskiverne i blød om aftenen, så de var klar til at blive kogt om morgenen. Da vi var

børn, fik vi altid øllebrøden serveret på sengen. Min mor har senere indrømmet, at det ikke kun var ren forkælelse, men hun ville gerne have sin kaffe i fred og ro, inden vi stod op og skulle gøre os klar til at gå i skole.

Legekammeraterne

Der var masser af legekammerater i gaden. I nr. 4 boede Lone i stuen og Jonna på 1. sal, og i nr. 12 boede Bente, Birthe og Jette i lejligheden på 1. sal. De kunne ikke lege i haven, for den tilhørte ejeren af huset, som boede i stueetagen. I nr. 16 boede Sonja og Astrid i nr. 18 og Bent og hans søskende i nr. 30. På modsatte side af vejen boede Finn og hans søster Inge i nr. 3 og Åse i nr. 9. I nr. 17 boede Orla og hans lillesøster Jytte og Erling i nr. 19. På hjørnet af Faaborgvej og Lindevej flyttede Niels Erik og hans yngre bror Anders ind i det hus, hvor der tidligere havde været grøntforretning, men hvor deres far nu fik barbørsalon. Thomas hørte på en måde også til på gaden, selv om han boede et andet sted, men hans mor havde mejeriudsalget lige på den anden side af Faaborgvej, og for øvrigt var han bedste ven med Niels Erik.

Det var især den del af Lindevej, der lå mellem Faaborgvej og Vester Allé, som vi betragtede som vores gade. Lindevej fortsatte helt op til Jernbane Allé, men dem neden for bakken havde vi ikke så meget omgang med. Når vi kom hjem fra skole, var der altid nogle at lege med. Da vi var mindre, foregik legen altid i haven enten hos os eller i én af de andre. Men da vi blev større, foregik meget på gaden. Vi spillede tit rundbold, men det var et problem, når bolden forvildede sig ind i forhaverne. Nogle havde fint revne

gange, som vi nødigt måtte betræde, og nogle gange var vi nok heller ikke særlig påpasselige med ikke at beskadige beplantningen. Der blev konfiskeret mange bolde gennem tiden. Orla og Jyttes far fra nr. 17 var politibetjent, og når han kom cyklende hjem fra arbejde i uniform, fløj vi alle ind på fortovet, for vi fik altid et strengt ord med på vejen om, at det var forbudt at lege på kørebanen. Jeg mindes dog ikke, at der var særlig megen trafik på Lindevej, men at det var ulovligt at spille bold o.l. på vejen, havde han selvfølgelig ret i.

Det var også meget moderne at løbe på rulleskøjter. De var ikke så avancerede, som dem vi kender i dag. Der var 4 metalhjul, som larmede forfærdeligt. Rulleskøjterne blev spændt fast på skoene. Vi rullede på vejen og på fortovet ud for nr. 14, som var et nyere hus, hvor der som det eneste sted var lagt fortovsfliser. Det har sikkert ikke været sjovt at høre på, men jeg husker ikke, at beboerne gjorde vrøvl. Om vinteren stod vi på skøjter som regel på Maen, som hurtigt frøs til i modsætning til Skovsøen, som var meget længere om at blive klar til skøjteløb. Den tids skøjter skulle lige som rulleskøjterne fastgøres på fodtøjet. Det var de færreste, der havde kunstløberskøjter, hvor støvler og skøjter var ud i ét. Fra Lindevej var der langt ned til Maen, som lå langt ned ad Dalumvej, forbi papirfabrikken og lige over for Nygade. Når vi skulle hjem, følte det endnu længere, for vi opgav ikke skøjteløbet, før fødderne var følelseløse af kulde. Vi havde nemlig ikke rigtige skistøvler, men brugte gummistøvler med tykke sokker i. Jeg erindrer mange gange, hvor jeg er kommet næsten grædende hjem af kulde og blev placeret foran

den varme radiator og fik fødderne i et vaskefad med vand, så de kunne »tø op«. Det var en smertefuld proces, men det var hurtigt glemt, og dagen efter drog jeg troligt afsted igen.

Jeg husker også, at vi samlede på bilnumre. Vi skrev numrene ned i et kladdehæfte på de biler, der kørte forbi. Som regel sad vi på trappen foran Willy E. Rasmussens købmandsforretning på Faaborgvej 25. Her kunne vi holde øje med trafikken fra begge sider. Dengang kunne man se på nummerpladerne, hvor bilerne kom fra. »M« var fra Odense og »O« fra Svendborg. Det var meget sjældent, at vi var så heldige at notere en udenlandsk bil. Trafikken var ikke overvældende. Vi kunne i hvert fald sagtens nå at notere de biler, der kørte forbi. Jeg ved ikke, hvorfor vi syntes, det var sjovt. Vi samlede bare på bilnumrene, ligesom vi samlede på glansbilleder, påklædningsdukker, klistermærker eller udklip af filmstjerner fra ugebladene.

Erhvervsvirksomheder i gaden

Dengang var det almindeligt, at der blev drevet mindre erhvervsvirksomheder i husene. Min far havde engang et maskinværksted i kælderen. Det var før, jeg blev født, så jeg husker det ikke, men derimod husker jeg, da vores kælder var lejet ud til en sadelmager. Vi børn var vældig imponeret af sadelmageren, for han puttede små blå søm i munden. Sømmene blev spyttet ud ét for ét og sat på hans hammer, som var magnetisk, så sømmene kunne sidde fast, inden de blev brugt til at slå stoffet fast på møblerne. Somme tider når han havde fået lænestole eller sofaer ind, der skulle ompolstres, fik mine brødre og jeg lov

*Vi handlede altid hos fru Nielsen i købmand Perfekt på hjørnet af Faaborgvej og Lindevej.
(Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).*

til at undersøge, om der var tabt penge eller andre spændende ting i siderne på møblerne. Hvis vi fandt noget – og det gjorde vi som regel – så måtte vi beholde det.

I nr. 16 var der et baghus, hvor Sonjas far havde sit snedkerværksted i halvdelen af huset, og hendes mor havde systue i den anden halvdel.

Lige neden for bakken i nr. 27 var der en lille købmandsforretning, og næsten oppe ved Jernbane Allé lå Fruens Bøge Cementwarefabrik. Fabrikken havde også en oplagsplads til færdige cementrør der, hvor Kwickly nu har indgang fra Lindevej.

Der har sikkert været flere små virksomheder på Lindevej, men jeg husker ikke flere, men der var mange i nærheden bl.a. Trævarefabrikken Odin på hjørnet af Dalumvej og Vester Allé. På Dalumvej var der lige som i dag mange forretninger, men også mange mindre virksomheder. Jeg husker Vaskeriet Sparta, Konners Blondefabrik, Fyns Mekaniske Stenhuggeri, Kul- og kokshandleren og Stougårds vognmandsforretning. På hjørnet af Faaborgvej og Dalumvej var der også et anlægsgartneri, som hed Yucca. Der var ingen lysregulering i krydset dengang, men midt i krydset lå en benzintank, som man kunne køre helt

rundt om, og hvor bilerne kunne køre ind fra to sider for at tanke. I boligkvartererne lå der mange købmænd, slagtere og bagere, og det var ikke ualmindeligt, at der lå mindre virksomheder i forbindelse med boligerne f. eks. gartnerier som Bekkers på Eyvinds Alle og gartner Hansens i Fredens Alle, ligkistesnedkeren i Jernbane Allé og brændselshandleren på Dalumvej 27.

Her handlede vi

Vi handlede mange forskellige steder, for det var før supermarkedernes og butikscentrenes tid. Købmandsvarer fik vi fra Perfekt på hjørnet af Faaborgvej og Lindevej. Det var en lille købmandsforretning, som blev drevet af fru Nielsen. Vi købte »på bog«, hvilket vil sige, at vores indkøb blev noteret i en kontrabog, og så betalte vi én gang om måneden, når min far havde fået løn. Det var vist meget almindeligt dengang, og jeg kan huske, at der som regel faldt et bolsje eller en slikpind af, når vi betalte. Der var mange forskellige dufte i forretningen. Det duftede særlig godt, når der blev malet kaffe på den store kaffemølle, som stod foran vinduet mod gaden. Når vi købte kaffe, skulle vi altid have en rulle kaffetilsætning med. Der var to mærker Richs og Danmark.

Det brugte man endnu i 50'erne til at spæde kaffen med. Mange varer blev dengang indkøbt i store portioner og fyldt i poser og vejlet af i de mængder, kunderne ønskede. Forretningerne ydede også en anden service dengang. Man kunne nemlig bestille varer og få dem bragt til døren af en bydreng. Begge mine brødre har været bydreng hos fru Nielsen. Udbringningen foregik med cykel.

Først på Dalumvej lå to slagterforretninger næsten ved siden af hinanden. Først lå Slagtermester Alfred Storm og kun med ét hus imellem Slagtermester Svend Petersen. Vi handlede ved Svend Petersen, og jeg husker tydeligt, at jeg var meget optaget af, at han havde en stiv finger, som næsten bøjede bagud, men det generede ham overhovedet ikke, når han skulle pakke slagtervarerne ind. Jeg var meget imponeret.

Vi fik også tit fisk. Fiskehandleren havde forretning i kælderen på hjørnet af Clausens Allé og Faaborgvej. Både mand og kone ekspederede i forretningen, og jeg håbede altid på at handle med konen, for jeg kunne ikke lide fiskehandleren. Vi købte tit sild, og når han ikke syntes, vi købte nok, spurgte han altid spydigt, om det var til katten. Han har måske sagt det for sjov, men jeg kunne i hvert fald ikke se det sjove i det.

Der var også flere bagere i nabolaget, men vi gik som regel til bager Larsen i kælderen på Faaborgvej 6. Der blev somme tider købt en stang wienerbrød, hvis der kom gæster til kaffe. Jeg mener at kunne huske, at en sådan stang kun kostede 1,25 kr. Det var ikke så tit, der blev købt bagerbrød, for min mor bagte som regel selv.

På Dalumvej 4 lå der en Tatol, eller som det også blev kaldt et Schous Sæbeudsalg. Den slags forretning eksisterer ikke mere, men dengang havde de et meget blandet og – synes jeg – spændende varesortiment. Som regel var det her, der blev købt små fødselsdagsgaver som f.eks. sæbefigurer, fingerringe eller små legetøjsbiler.

Hver uge købte vi Familie Journalen hos Madsen, som havde en vin- og to-

baksforretning på Faaborgvej 16. Der var også en kiosk i slippen lige før Trikotageforretningen Hjørnet. Her var et stort udvalg i aviser og blade. Jeg mener, at vi fik bragt Fyens Stiftstidende til døren med avisbud. Det samme gjorde sig gældende med mælk. Mælkemanden kom med hest og vogn hver dag og stillede den bestilte mælk på trappestenen og tog de tomme, rengjorde mælkeflasker med retur. Hvis vi en gang imellem skulle have andet end det sædvanlige, skrev min mor en seddel og stak den ned i én af de tomme flasker, så blev der f.eks. stillet en lille piskefløde eller en liter kærnemælk sammen med de sædvanlige sødmælk, hvor der øverst i flasken var lidt fløde, som hos os blev hældt fra til kaffefløde.

For øvrigt kunne man om søndagen få leveret morgenbrød til døren fra bageren. Gartner Bekker kørte også rundt med en vogn og solgte frugt og grøntsager. Det var dog sjældent, vi købte noget af ham, for vi dyrkede jo selv det hele i køkkenhaven.

Forandringer

Tilværelsen har forandret sig meget siden min barndom i 50'erne. Familielivet med hjemmegående mødre er en sjældenhed i dag, og med begge forældre på arbejdsmarkedet er der kommet flere penge til forbrug i familierne, så børnene kan få flere betalte oplevelser. Nutidens børn er mere i fokus end tidligere, og forældre er engagerede i både skolegang og fritidsaktiviteter. Vi legede i vores egen verden uden forældrenes indblanding, og det hørte til sjældenhederne, at vi deltog i oplevelser, der kostede penge som f.eks. biografture, koncerter eller blev taget med på rejser. Men ens egen barndom står nok alligevel i et romantisk skær, hvor man bedst husker de positive ting. Jeg husker i hvert fald en dejlig, tryk barndom og er helt overbevist om, at det altid var sommer og sol på min fødselsdag i juni, og at der altid var hvid jul og masser af sne om vinteren.

Jytte Raun er arkivleder i Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv.

**Foreningen siger tak
til annoncørerne for støtten**
til dette årsskrift og til
Syddansk Erhvervsskole, Grafisk Skolepraktik
for årsskriftets flotte lay-out

Livet på arkivet

Der sættes navne på konfirmand- og skolebilleder

Der ses på udstillede billeder på Historiens Dag 3. juni 2007

Dalum-Hjallese Lokalhitoriske Forenings bestyrelse

Formand: Lars Hagensen, Carl Baggers Alle 67, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 97 73, LHHA@km.dk

Næstformand: Gunnar Namø, Elisabeths Allé 13, 5250 Odense SV
Tlf. 66 11 57 46, gnamoe@privat.dk

Kasserer: Henning Jespersen, Ellekærshaven 46, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 44 37, rebo@stofanet.dk

Sekretær: Lise Søndergaard, Ligustervænget 2, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 08 27, LSN@stofanet.dk

Bestyrelsesmedlem: Per Jensen, Elmedals Alle 34, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 09 68, perj@stofanet.dk

Dalum-Hjallese Lokalhitoriske Arkiv

Dalumvej 95 C, 1. sal, 5250 Odense SV
dahjarkiv@stofanet.dk

Arkivleder: Jytte Raun, Ahornvej 51, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 63 09, palleraun@mail.dk

Kasserer: Kurt Hansen, Klosterbakken 20 B, 2. th., 5000 Odense C
Tlf. 41 60 42 92, jktrans@youmail.dk

Arkivmedarbejdere:

Claus Berentzen, Mensalgårdvænget 7, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 05 85, claus.jette@glenten.dk

Kirsten Eriksen, Zachariasvej 2, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 23 07, kir1937er@gmail.com

Margit Jørgensen, Bergendals Alle 30, 5250 Odense SV
Tlf. 66 13 86 40, margit30@stofanet.dk

Poul Jørgensen, Bøgedals Alle 38, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 32 47

Inger Poulsen, Dalumvej 76 C, 5250 Odense SV
Tlf. 66 14 13 29, inger.mp@stofanet.dk

Poul Bent Rasmussen, P. M. Madsensvej 7, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 09 40, pbal@glenten.dk

Bodil Valsted, Ingrid's Alle 40, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 41 26, bodil@valsted.dk

Inger Desmareth, Jacob Hansens Vej 64 ^{1.th.}, 5260 Odense S
Tlf. 28 51 12 85, desmareth@webspeed.dk

Bente Vinberg, Sanderumvej 114, 5230 Odense SV
Tlf. 21 75 35 40, vinberg@dsa-net.dk

Per Jensen, Elmedals Alle 34, 5230 Odense SV
Tlf. 66 17 09 68, perj@stofanet.dk

Dalum Kommunes byvåben udført af
heraldikeren Poul Warming.
Kalken symboliserer kirken og vandhjulet industrien.
Åen slynger sig gennem byvåbenet.

9 788799 683406 >